1911
ԵՐԵՍՈՒՆԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ԹԱՂՄԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ ՑԱՒՑՆՈՒՄ Է
Հայ հասարակութեան, որ

ՂԱԶԱՐՈՍ
ԱՂԱՅԵԱՆԻ

աճիւնի յուղարկաւորութիւնը տեղի կունենայ այսօր, կիրակի, ամսիս 26-ին, առաւ. ժամը 10-ին, հանգուցեալի բնակարանից (Լերմոնտովսկայա փող. № 4), դէպի Վանքի մայր-եկեղեցին: Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը նոյն օրը, պատարագից յետոյ: Պատարագի սկիզբն է ժամը 10-ին առաւօտեան:
5—5

Ուսուցչական Միութեան Կենտր. Վարչութիւնը և նրա օրգան «Նոր-Դպրոցի» խմբագրութիւնը խորին վշտով յայտնում են, որ Միութեան պատկառելի անդամ

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆԻ

Թաղումը տեղի կունենայ այսօր, կիրակի, յունիսի 26-ին:
Խնդրվում է հայ ուսուցիչներին այսօր, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին ներկայ գտնվել հանգուցեալի բնակարանում: 689. 1—1

ԵԿԱՏԵՐԻՆԱ ԻՎԱՆՈՎՆԱ ՍԱՐԱՋԵՎԱՆ
յայտնում է ազգականներին, բարեկամներին և ծանօթներին իր ամուսնու՝

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԵՎԻՉ
ՍԱՐԱՋԵՎԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ յունիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $1^1/_2$-ին:
Թաղումն, այսօր, կիրակի, յունիսի 26-ին:
672. 5—5

Դ. Զ. ՍԱՐԱՋԵՎԻ գլխաւոր գրասենեակի ծառայողները խորին վշտով յայտնում են իրանց թանգագին և անմոռանալի տիրոջ՝

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԵՎԻՉ
ՍԱՐԱՋԵՎԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ յունիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $1^1/_2$-ին:
673. 5—5

Դ. Զ. ՍԱՐԱՋԵՎԻ գործարանի բանւորները խորին վշտով յայտնում են՝ յունիսի 20-ին, ցերեկվայ ժամը $1^1/_2$-ին տեղի ունեցած՝ իրանց թանգագին և անմոռանալի տիրոջ՝

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԵՎԻՉ
ՍԱՐԱՋԵՎԻ

ՄԱՀԸ:
674. 5—5

ԴԱՒԻԹ ԶԱԽԱՐԻԵՎԻՉ ՍԱՐԱՋԵՎԻ
ՄԱՀՎԱՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ
Դ. Զ. ՍԱՐԱՋԵՎԻ
գլխաւոր գրասենեակը
ՓԱԿ ԿԸ ԼԻՆԻ մինչև յունիսի 27-ը:
675. 5—5

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿԻՑ ԿԱԶՄՎԵԼ Է
ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ,
որ զբաղվելու է Միութեան անդամ անպաշտօն ուսուցիչների համար պաշտօններ գտնելու գործով: Ուսուցչի կարիք ունեցող ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, ինչպէս և ՊԱՇՏՕՆ ՑԱՆԿԱՑՈՂ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ պէտք է դիմեն Յանձնախմբին՝ կցելով 1 րուբլի (կարելի է և մարկայով) դիւանական ծախսերի համար:
Հասցէն՝ Միութեան Վարչութիւն (Вельяминовская 8), իսկ դրամները ուղարկել՝ Книжный магазинъ „Гиръ". С. Аветяну. Անձամբ կարելի է տեսնել գրասենեակում առ. 10—12 ժամը:
(ու.կ.) առ. 686. 2—2

„ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲԻ" ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ
(Դվօրցօվայա փող., Վրաց Ազն. ամառային այգի)
նշանակված է
ՇԱԲԱԹ, ՅՈՒԼԻՍԻ 2-ԻՆ, 1911 Թ.
Օրվայ ծրագիրը կը յայտարարվի առանձին: Մինչև այդ՝ ակումբը յունիսի 21-ից բաց կը լինի անդամների և հիւրերի համար: Հիւրերը մուտքի համար վճարում են՝ տղամարդիկ 50-ական կոպ., իսկ կանայք և ուսանողները 25-ական կոպ.:
ՏՐՎՈՒՄ ԵՆ ՍԵԶՕՆԻ ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ:
(21,26,1) առ. 3—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ
ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ
ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ—սիմֆօնիական լարանուագախումբ եւ պարեր:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ—սազանդարներ:
ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ—սիմֆօնիական լարանուագախումբ:
ԿԻՐԱԿԻ ՕՐԵՐԸ—սինեմատօգրաֆ, սազանդարներ:
Հիւրերը, համաձայն ընդհանուր հիմունքների, մուտքի համար վճարում են—տղամարդիկ 1 ռուբ., կանայք 50 կ., ուսանողները 25 կոպ.:
Երեկոյթների սկիզբը երեկ. ժամը 9-ին:
Երկուշաբթի և ուրբաթ օրերը Մանկական Երեկոյթներ: Թոյլատրվում են պ. պ. անդամների և կանդիդատների երեխաները՝ երեկոյեան ժամը 6—8-ը:
(կ.) 659. 0—2

ФАБРИКИ А. ЭНФІАДЖІАНЦА
ПАПИРОСЫ
„ИНТЕЛЛИГЕНТНЫЯ"
ЦѢНА 25 шт. 15 к. 10 ш. 6 к. 100 ш. 60 к.
662. 100—4

ПАПИРОСЫ
ЛЕВЪ 20 шт. 5 коп.
ФАБРИКИ А. ЭНФІАДЖІАНЦА
шт.

ПАПИРОСЫ
ЭКСТРА
15 шт. 6 коп.
ФАБРИКИ А. ЭНФІАДЖІАНЦА
(Ն. Հ. Կ.)

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆ

Այսօր հողին է յանձնվում Ղազարոս Աղայեանը:

Գործող և մեր կեանքի խնդիրներին մասնակցող անհատից նա դառնում է պատմութեան և յիշատակարանների անձնաւորութիւն:

Հայ գրական թանգարանին նա տուել է մի քանի գոհարներ, որոնց համար հայ ժողովուրդը երախտագէտ կը մնայ իր դիւցազներգու հեքիաթաբանին:

Հայ գրական թանգարանը ինքն ըստ ինքեան դեռ փոքր է, ուստի նրա մէջ տեղ գտած գոհարները ժամանակակիցներիս համար էլ աւելի գնահատելի են, սիրելի և գրաւիչ:

Ղազարոս Աղայեանը թողել է գեղարուեստական գործեր, որոնք կը բարբառեն իրանց հեղինակի մասին և վառ կը պահեն նրա յիշատակը հայ ժողովրդի մէջ:

Նա վերցրեց ժողովրդից բանահիւսութեան տարրեր և տուեց ժողովրդին գեղարուեստական ստեղծագործութիւններ:

Նա ժողովրդինը մատուցեց ժողովրդին՝ համակված նոր ոգևորութեամբ և պատկերաւոր արտայայտութեամբ:

Նրա գեղարուեստական գործերի համար երկար ժամանակ մեր ժողովուրդը կը յիշի նրանց քանքարաւոր հեղինակին:

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻ ԲՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

III

Ղազարոս Աղայեանի գրական-գեղարուեստական ստեղծագործութեան մէջ մեծ տեղ է բռնում այն լսարանը, որի համար նա հեղինակում էր, այն շրջանը, դէպի որը նա դիմում էր իր «Արեգնազաններով» և «Անահիտներով»:

Դա մատաղ հոգիների աշխարհն էր: Դա մանուկ և պատանի սրտերի տաճարն էր:

Աղայեանը խոր կերպով կապված էր թէ իր ոգևորութեան առարկաների և թէ իր լսարանների հետ:

Նա վերապրելով ժողովրդական եռանդը տեղծագործելով գեղարուեստական պատկերներ՝ զգում էր իրան միևնոյն ժամանակ մատաղ սերնդի ժպտուն և ոգևորված հայեացքների անվերջ ալիքների մէջ:

Եւ ահա ինչու: Երբ Ղազարոս Աղայեանը վերարտադրում էր ժողովրդականը՝ նրան ուրախութեամբ կարդում էին մանուկները. իսկ երբ նա գրում էր մանուկների համար՝ նրա ընթերցողների մի մեծագոյն մասը բաղկացած էր լինում հասակաւոր ժողովրդի շարքերից:

Աղայեանը այսօր կապված է տասնեակ հազարաւոր մանուկների հետ, որոնց նա տուել է իր ձեռնարկներով առաջին գեղարուեստական ճաշակը և զուարճութիւնը, վերցնելով նիւթը և ոգևորութիւնը ժողովրդական բանահիւսութեան աշխարհից:

Աղայեանը, որ հանդիսացել է երկար ժամանակ իբրև դպրոցական գործիչ, չափազանց սերտ կերպով կապվել էր կրթական գործի հետ և տուել է նրան իր տարիների մի խոշոր մասը:

Թէ ինչ արտայայտութիւն ստացած կը լինէր Աղայեանի ստեղծագործութիւնը, եթէ Աղայեանը հեռու մնացած լինէր մանկավարժական ասպարէզից, այդ դժուար է ասել, բայց այն իրականութիւնը, որ դրված է մեր առաջ, ցոյց է տալիս, որ Աղայեանի համար մանկական աշխարհը յամենայն դէպս ներկայացել է մի գեղեցիկ լսարան, որը նրան ոգևորել է՝ տալու նորանոր ստեղծագործութիւններ ժողովրդական կեանքից, օժտված գեղարուեստական գեղեցկութեամբ և գաղափարական էութեամբ:

Մենք ներկայումս անկարող ենք աւելի երկարօրէն կանգ առնել Ղազարոս Աղայեանի գրական-գեղարուեստական գործունէութեան վրա:

Մենք ներկայացրինք մի քանի բնորոշ գծեր, որպէսզի յիշեցնենք մեր ընթերցողներին գրական այն դէմքը, որից այսօր մենք բաժանվում ենք իբրև մահկանացուներ:

Ա. Քալանթար

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ

Ինչպէս ծանուցված էր, «Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութիւնը ամսիս 24-ին, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը $8^1/_2$-ին, իր Գրական-Գեղագիտական Սալօնում կազմակերպել էր մի ժողով՝ մատուցանելու յարգանք իր վաղեմի և բեղմնաւոր աշխատակցի յիշատակին և զրուցելու նրա մասին:

Հաւաքվել էին մօտ 100 անձինք, ըստ մեծի մասին երիտասարդ ուսուցիչներ, զանազան խմբագրութիւնների մէջ աշխատողներ, օրիորդներ, տիկնայք, գրողներ: Վերջիններիս մէջ աչքի էր ընկնում և ծերունի Գէորգ Բարխուդարեանը:

Ժամը 9-ին բանալով ժողովը, «Աղբիւր-Տարազի» խմբագիր Տ. Նազարեան յայտնեց, որ Ղ. Աղայեանը իր լաւագոյն երկերը և գրուածքները զետեղել է «Աղբիւր» մանկական հանդէսի մէջ, ուստի և այսօրվայ ժողովը՝ հրապարակական յարգանքի մի ցոյց է, որ անում է «Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութիւնը իր բազմաբեղուն և անմոռանալի աշխատակցի յիշատակին: Ապա, յայտնելով որ ժողովի համար չը կայ մշակված մի յատուկ ծրագիր, առաջարկեց ընտրել ժողովի նախագահ և լսել պատմումը յիշողութիւնների այն անձանց, որոնք երկար տարիներ շփված լինելով Աղայեանի հետ, կամ աշխատելով միասին նրա հետ, կը կամենային հաղորդել ներկաներին իրանց յիշողութիւնները:

Ժողովը նախագահ ընտրեց «Մշակի» խմբագրութեան ներկայացուցիչ Հ. Առաքելեանին:

Նախագահը առաջարկեց նախ և առաջ յարգել հանգուցեալ Ղ. Աղայեանի յիշատակը ոտքի կանգնելով, որ և ժողովը կատարեց ակնածութեամբ:

Ապա նախագահը ասաց. «Ղազարոս Աղայեանին մենք կարող ենք քննել զանազան տեսակէտներից՝ իբրև մանկական գրականութեան հիմնադիր, իբրև բանաստեղծ, իբրև վիպասան, իբրև մանկավարժ և ուսուցիչ և իբրև հասարակական գործիչ: Բայց որովհետև ժողովի նախաձեռնող «Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութիւնը չէ առաջարկել մեզ մի որոշ ծրագիր, որով կարողանայինք առաջ տանել մեր զրոյցները, և ազատութիւն է թողել ժողովի համար, ուստի ինձ մնում է առաջարկել, որ ժողովն ինքն որոշէ իր զրոյցների առարկան»:

Ժողովականներից մի քանիսը (Երզնկեան սարկաւագ, Միրխանեան, Ա. Աթմաճեան, Ս. Թառայեան, Մ. Աղեան և այլք) այն կարծիքն յայտնեցին, թէ Աղայեանը դեռ մեր մէջ լինելով, դեռ նրա աճիւնները հողին չը յանձնված, անյարմար է պատմել նրա մասին յիշողութիւններ և քննադատել նրա գործունէութիւնը, որովհետև այդ յիշողութիւնները և քննադատութիւնը կարող են տարբեր և հակառակ կարծիքներ առաջ բերել և նսեմացնել այն յարգանքի ոյժը և աստիճանը, որ այժմ տրվում է նրան, ուստի և առաջարկեցին բաւականանալ արտայայտված հրապարակական յարգանքով և ի նշան սուգի փակել ժողովը, խնդրելով Տ. Նազարեանին մօտ ապագայում գումարել մի նոր ժողով, որ, կանխապէս որոշված ծրագրով, նուիրված կը լինի Աղայեանի յիշատակին և ուր կը կարդացվեն զանազան ռեֆերատներ:

Ուրիշներ (Յ. Սօլօվեան, Ա. Երզնկեան, Յ. Ղազարեան, Յ. Գասպարեան, օր. Նաբաթեան, Գ. Վարդանեան և այլք) այն կարծիքն յայտնեցին, թէ նախ՝ բոլոր ներկայ եղողները, անշուշտ, Աղայեանի յիշատակը յարգողներից են, այլապէս նրանք չէին գայ այս ժողովին, և հետևապէս չէ կարող լինել որևէ երկիւղ, թէ կարող են արտասանվել նրա յիշատակի յարգանքի ոյժը նսեմացնող խօսքեր կամ քննադատութիւններ. երկրորդ՝ Ղ. Աղայեանը ինքը քննադատող և բողոքող էր, հետևաբար, չը պէտք է երկիւղ կրել քննադատութիւնից. երրորդ՝ թարմ տպաւորութեան և վշտի սաստկութեան ներքոյ պատմված յիշողութիւնները աւելի անմիջական և անկեղծ կը լինեն, քան յետոյ, երբ կսկծի սրութիւնը անցած կը լինի և տպաւորութիւնը թուլացած, ուստի և առաջարկում էին չը փակել ժողովը, այլ խնդրել այն անձանց, որոնք ունեն յիշողութիւններ՝ պատմեն, կամ որոնք ունեն գրված ռեֆերատներ՝ կարդան:

Այլ ժողովականներ առաջարկում էին զբաղվել միայն այն հարցով, թէ ինչպէս յաւերժացնել Աղայեանի յիշատակը: Սրա դէմ եղան առարկողներ, թէ ներկայ ժողովը բաղկացած լինելով պատահական անձերից, նրա որոշումը՝ հանգուցեալի յիշատակը յաւերժացնելու համար՝ չի ունենայ որևէ գործնական նշանակութիւն:

Նախագահը, ամփոփելով կարծիքները, յայտնեց, որ ժողովականները ցոյց են տալիս երկու տրամադրութիւն՝ փակել ժողովը, բաւականանալով կատարված յարգանքի ցոյցով, և շարունակել ժողովը: «Ես կառաջարկեմ քուէարկութեան այս երկու կարծիքները,—ասաց նա,—և եթէ որոշվի շարունակել ժողովը, կառաջարկեմ նոյնպէս որոշել քուէարկութեամբ, թէ ինչով պէտք է զբաղվի ժողովը. յիշողութիւններ և ռեֆերատներ լսելով թէ Ղ. Աղայեանի յիշատակը յաւերժացնելու հարցի քննութեամբ»:

Մեծամասնութեամբ որոշվեց շարունակել ժողովը և լսել թէ յիշողութիւններ, ռեֆերատներ և թէ առաջարկներ՝ յիշատակը յաւերժացնելու մասին:

Յ. Սօլօվեան խօսեց Ղ. Աղայեանի՝ իբրև ուսուցչի, մանկական գրականութեան ստեղծողի և դասագրքեր յօրինողի մասին:

Յ. Գենջեան կարդաց ռեֆերատ, բնորոշելով Ղ. Աղայեանին իբրև ժողովրդից դուրս եկած և ժողովրդական գրող:

Յ. Ղազարեան պատմեց յիշողութիւններ Ղ. Աղայեանի մասին, իբրև գրաշարի և գեղարուեստական տպարանի հիմնողի:

Յ. Գասպարեան խօսեց Ղ. Աղայեանի գործունէութեան քաղաքական կողմի մասին, իբրև Թիւրքահայ ազատագրական շարժման ռահվիրաներից մինը:

Գ. Վարդանեան առաջարկեց Աղայեանի յիշատակը յաւերժացնել հայ ուսուցիչների ապահովութեան թօշակարկղով, քանի որ

հանգուցեալի սրտին շատ մօտ էր ուսուցչի պաշտօնը և դերը։

Մի այլ ժողովական առաջարկեց հիմնել Թեմական դպրոցներից մէկին կից՝ ուսուցչանոց, յատկապէս մանկավարժներ պատրաստելու համար։

Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնելով Տ. Նազարեանին, որ առիթ տուեց հրապարակական յարգանքի մի ցոյց անել հանգուցեալ Աղայեանի յիշատակին և լսել յիշողութիւններ Նրա մասին ու կարծիքներ, թէ ինչպէս յաւերժանել Նրա յիշատակը, փակեց ժողովը ժամը 11-ին։

Ժողովի վերջում ներկաներին բաժանվեց «Աղբիւրի» հերթական համարը, որ ամբողջովին նուիրված էր հանգուցեալ Աղայեանի յիշատակին։

ՂԱԶԱՐԻԿԸ, ԱՆՄՈՌԱՆԱԼԻՆ

Ներվի ինձ այդպէս պարզօրէն նրան կոչելս։ Կոչելով նրան սովորաբար այդպէս, մտքումս միշտ վերարծարծված է եղել Փարպեցու յիշատակը։ Կար նմանութիւն այդ երկուսի միջև՝ թողնում եմ բանագէտ ընթերցողին. յաճախ այդ կոչման հետ ես միացնում էի «ճարտասան» վերադիրը։

Մեր մէջ իր տեսակում մէկ էր նա. ինքը միայն իր նման. հասակով ու յաղթ կազմուածքով ինքը միայն. իսկ մտքով ու մտաւոր ձիրքերով՝ բարձր քան իր շրջապատը. յոխորտ ու համարձակ՝ որպէս ոչ մնի։ Խօսքն ու շարժուածքը հսկայական։ Ինքը իր երգած Անդեղեայ Տորքն էր, ժայռեր պարատ հսկան, եղունգովը ապառաժի վրա արծիւներ փորող. բայց, եթէ տափաքիթ էր ու ձառաղէմ իր դիւցազնը, վայելչադէմ ու վսեմապատկեր էր ինքը։

Գիւղն, որ նրա օրրանն էր, նստած է ծմակուտ լեռների գոգում. խորհրդաւոր լեռներ, բնակարան դէվերի, հսկաների՝ որոնք լցնում էին Գուգարքը, հիւսիսային այդ հայ-մթնաշխարհը։ Լեռների շարքում երկուսը կան, երկու սար, երկու գագաթ, երկու հսկայական կոնդ, գիւղի հանդէպ արձանացած, որոնց ոտները լիզելով գալիս է Ջաթախի հանքաձորից մի դեղնաջուր գետակ և գրկվելով Լէօքի փորից իջնող կապուտին տուող անուշահամ ու պարզաջուր գետակի հետ՝ գլորվում է գիւղի տակով և հոսում-մտնում Խրամի ծոցը։ Երեւակայութեանը խօսող և երևակայութիւնը վեր սլացնող այդ երկու հսկաները, որոնց գագաթներում մեղուներն են եռում գեռում, և Ղազարոս Աղայեան, հսկայ մանուկը, որ դէվերի հետ մրցելու էր պատրաստվում, միասին են միշտ հանդիսացել աչքիս առաջ այն օրից, որ ես տեսայ այսուհետև Ղազարիկով ընդ միշտ յիշատակելի Բօլնիսը, մեր պապերի Բօղնոյ-փորում։

— Կը գաս, գնանք տեսնենք իմ տունը, որ շինել եմ տուել իմ բնակութեան համար։

Ու մենք գնացինք երկուսով Աղ-Բուլաղից (Բէլիյ-Կլիւչ) Բօլնիս։

Այդ տունը, մեր ժամանակի հսկայի այդ ապարանքը, գրաւեց իմ ուշքը իր դիրքով, որ կարծես կերտված էր ազատ եւմուտք տալու մի արդարև հսկայի։

Քննելով շուրջս Բօլնիսը, իր ծմակներով, իր լեռներով, իր ձորերով, հանքային բովերով ու բովային գործարաններով, այժմ ամայի և լքեալ՝ լռութեան ծոցում, յարմարակերտ ու վայելուչ բնակարաններով — բնակարաններ՝ ուր կեանքը դադարել է, մարմիններ՝ շօլոքը կանգուն ու պատրաստ, ուր սակայն աչքը չը կայ, ակնակապիճները դատարկ են ու հոգին վերացել է նրանցից, երէների, թերևս և անհրևոյթ ոգիների, շահապետների, ջիների բնակավայր դարձած՝ անխօս ամայութեան գրկում — քննելով շուրջս Բօլնիսը իր այն ցից-ցից ու կախարդիչ կոնդերով, որոնք կարծես ծեր ժամանակի զրոյցների դիւցազունները լինեն, փահլեվաններ, դէվեր, սկսեցի հասկանալ այն խմորը, որից կերտված էր Աղայեանցը, բնութեան այն դաշեակ-դաստիարակները, որոնց շնչի տակ բարոյական ու մտաւոր ու մի կերպ ցնորական ու խօլական կերպ ու կերպարանք էր ստացել իմ բարեկամ հսկան։

Իրիկունը, երբ Արեգակը իջնում էր լեռների ետև թաքչելու, մի թեթև ցօղից յետ, ծիրանի գօտին կամար էր կապել Բօլնիսի վրա, հէնց արևմտեան կողմում։ Երևոյթը ինձ սքանչեցնում ու ապշեցնում էր միանգամայն։

Արդ, իմ հսկան դադարեց տրոփել գետինը իր հուժկու ոտով։ Մի անսպասելի վայրկեան, մի փոքրիկ ակնթարթ, ու նա յանկարծ վերասլացաւ, թնդացնելով իր ամէնօրեայ կոխած սալայատակ մայթը իր հզօր հոգու կաւեղէն պատեանի խորտակումով։

Չէիր ցանկանում, դու, իսկապէս զգայուն տխրամած ընթերցող, ինձ հետ միասին այն աչագրաւ ծիածանում, որ կամար է կապում Գուգարքի կապոյտում Բօլնիսի վրա, սլացած տեսնել բանաստեղծ-վիպերգուի, աննման զրուցողի, և ծեր ժամանակի զրուցական ոգիներին մթին աշխարհից վերին լուսաւոր աշխարհը կախարդական գաւազանով վերակոչողի հոգին։

Մենք կը տեսնենք նրան այն ծիածանի մէջ մշտակենդան։

Թող այժմ թաղեն յոխորտական շքով այդ անմահ հոգու կորստական պատեանը։ Իսկ իսկական երկրպագուները, եթէ ունեն կարողութիւնն ու շնորհքը, թող զբաղվեն և հոգան նրա անմահ երկերը, նրա մաքուր ու վսեմ զգացումների այդ ցոլմունքը արժանի տարածել, որ իսկական գնահատութիւնն ու պաշտամունքը կը լինի Նրա յիշատակին։

Ա. Մ. Եզեկեան

ՄԵՐ ՔԵՕՌ-ՕՂԼԻՆ

«Աղբիւր-Տարազի» Գրական Սալօնում 70-ից աւելի զանազան տիպի, սեռի, տեսակի և հասակի մարդիկ ժողոված վիճում էին՝

Ղազարոս Աղայեանի յիշատակը յարգելու համար։

Նոյն իսկ եղաւ մէկը, որ գրաւոր «րեֆերատ» ներկայացրեց բնորոշելու Ղազարոսին։

Վիճում էին թէ՝

Ի՞նչ է Ղազարոսը, ո՞ւր է նրա ունեցած ընդհանուր համակրանքի գաղտնիքը, ինչումն է այդ։

Վիճեցին երկար, համով ու անհամ, նոյն իսկ քուէարկեցին, բայց Ղազարոսի գաղտնիքը չը գտան։

Մեծ մանկավարժ է։

Այո, ոչ։

Մեծ գրող։

Այո, ոչ։

Հռետօր։

Ոչ։

Սրանցից և ոչ մէկը չէր Ղազարոսը, բայց արի ու տես, որ բոլորը՝ թէ ներկայ եղողներից և թէ բացականերից՝ գիտէին միայն մի բան, որ՝

Ղազարոսը հարազատ էր, Ղազարոսը ինքնատիպ էր։

Հարազատ էր բոլորիս, ինքնատիպ էր մեր միակերպ, միանման ճահճացած կեանքի մէջ։

Եւ ահա այդ հարազատին, այդ ինքնատիպին փարվել ու գրկել էր հայ ժողովուրդը։ Չէ՞ աւելին կասեմ՝ հայ ուսուցչութիւնը։

Հասարակ բան մի կարծէք այս բառը՝ «հայ ուսուցչութիւնը»։

Դա նոյն հայ ժողովրդի ցաւերի և ուրախութեանց թարգմանն է, նրա չարտայայտված ձգտումների, խոհերի պահարանն ու զանգակն է... յիսուն տարի շարունակ։ Եւ նա՝ այդ ուսուցչութիւնը՝ սկսած 70 տարեկանից մինչև թեմականը, դեռ երէկ աւարտած անբեղ, անմօրուս պատանին՝ գրկել ու փարվել էր Ղազարոսին։

Եւ այսօր, կորցնելով Ղազարոսին, նրան թւում էր, որ նա կորցրել է այն կենդանի, առողջ, ամուր, միշտ մխիթարող, հովանաւորող յենարանը, որին բռնել, որին կրնթել էր յիսուն տարի։

Այժմ հասկանալի է, թէ ինչո՞ւ է մեծ Ղազարոսի մեր միջից հեռանալու վիշտը։

* * *

Ղազարոսը ունէր հազար բարեկամներ. նա ունէր և հակառակորդներ բայց Ղազարոսը չունէր և չէր կարող ունենալ թշնամիներ։

Նրա հակառակորդները բարկանում, վիճում, բորբոքվում էին Ղազարոսի դէմ, նոյնիսկ չափազանց կծու յարձակումներ անում հեռուից, բայց բաւական էր, որ դրանք դէմ առ դէմ, ճակատ առ ճակատ կանգնէին Ղազարոսի դիմաց, նայէին Նրա աչքերին, Եւ...

Եւ նրանք իրանց աչքերը գետին էին գցում, մեղաւոր մօտենում և սիրալիր բարևում իրանց հակառակորդին։

Ինչո՞ւ։

Որովհետև բոլորն էլ իրանց սրտերի խորքում համոզված էին, որ Ղազարոսը իրանցից շատ ու շատ մեծ է, մեծ՝ իր սրտով, իր անկեղծութեամբ, իսկ, որ գլխաւորն է, մեծ՝ իր ոգեւորութեամբ։

Եօթանասուն երկու տարեկան լինել և ոգևորվել որպէս տասնութ տարեկանը...

Չէ, բարեկամ, ինչ կուզես ասա, բայց դա, ահա դա է հազւագիւտը մեր կեանքում։

Եւ այդ հազւագիւտը յաղթում էր բոլորին։

* * *

Ոգևորվում էր, ասեցինք։

Դուք տեսել էք Ղազարոսին իր «Քեօռ-օղլի» երգը երգելիս։

Եթէ տեսել էք, այն ժամանակ ձեզ համար ցերեկի նման պարզ ու հասկանալի կը լինի Ղազարոսի անձնական հմայքը։

Եթէ չէք տեսել՝ պէտք էր, պէտք էր տեսնել։ Տեսնել եմ ասում և ոչ թէ լսել, որովհետև եթէ միայն լսէիք, ձեր ականջին կը հասնէին աննման, ինքնուրոյն շեշտերը միայն, իսկ երբ տեսնէիք նրան երգելու պրօցէսում, դուք կը հասկանայիք «մեր Քեօռ-օղլին»՝ իրան Ղազարոսին։

Եւ այսպէս ահա՝ կան մարդիկ, որոնց դուք չէք հասկանում, երբ նրանք 40—50 տարի գրում, խօսում, ճառում, քննում և քննադատվում են։

40—50 տարի շարունակ։

Եւ դուք միշտ հարց էք տալիս ձեզ թէ՝

Ի՞նչ մարդ է այս գրողը, ճառողն ու քննադատվողը։

Եւ դուք ձեր ուսերը վեր էք քաշում։

Բայց ահա մի Ղազարոս։

Նա միայն երգում է՝

«Քեօռ-օղլին եմ, Քեօռ-օղլին եմ
«Ժողովրդի սիրելին եմ»։

Եւ դուք հասկանում էք երգողին, հաւատում էք նրան, ճանաչում էք նրան և...

Եւ գրկում ու փարվում էք նրան։

Ո՞ւր է սրա գաղտնիքը. ապա գտէք։

Գուցէ այս էր ուզում ասել Ս. Թառայեանը Գրական Սալօնում, այս էր փնտռում Ղազարոսի մէջ։ Եթէ այո՛ այդ հանելուկը, լուծել դժուար է։ Ես գոնէ կարծում եմ, որ դրա մէջն էր հէնց ինքը Ղազարոսը, որպէս բանաստեղծ՝ այս բառիս ամենալայն և ամենախոր իմաստով։

Գուցէ։

Փաստը սակայն այն է, որ մենք այսօր մնացինք առանց մեր Քեօռ-օղլի... Իսկ դա ծանր, չափազանց ծանր է մեր օրերի նման ոգևորութեան և բանաստեղծութեան ամեն կողմից քեասատ շրջանում...

Ափսոս, ափսոս Ղազարոս... Սալ-Ման

ՈՒՍՈՒՑՉԻՆ

Մեռաւ մեր ալեզարդ ուսուցիչը։

Մեռաւ ամենից սիրված ու յարգված մեր Ղազարոս Աղայեանը։

Մեռաւ մեր ուսուցիչների ուսուցիչը։

Այն ուսուցիչը, որ տասնեակ տարիներ կրթել ու դաստիարակել է հայ մանուկներին, իրանց մայրենի լեզուով։

Իր «Մայրենի լեզուով» նա սովորեցրել է մեր մայրենի լեզուն։

Ուսուցիչ-Ղազարոսը մեզ պատմել է մի շարք սքանչելի հէքիաթներ ու վէպեր՝ «Արեգնազան», «Անահիտ», «Երկու քոյր», «Արութիւն ու Մանուէլ», «Սէրը արտաքսված» և այլն։

Նա մեզ համար գրեց բանաստեղծութիւններ, և ո՞վ չը գիտէ նրա «Միծեռնակը բոյն է շինում», «Ձմեռ», ո՞վ չէ երգում «Մանիր, մանիր, իմ ճախարակ», որը դարձել է ժողովրդական երգ։

Այսօր նա մեռած է։

Մեռած է այս գոհարների հեղինակն ու ստեղծողը։

Մեծ է Ղազարոս Աղայեանի ծառայութիւնը իր ժողովրդի առաջ։

Ցաւերժ յիշատակ պատկառելի ծերունուն։

Հանգիստ աճիւնիդ, հայոց Անդերսէն և մանուկների բարեկամ։ Ռուբէն Մ. Բագու

Ո՞Վ Է Ղ. ԱՂԱՅԵԱՆԸ

(Գծիր, ներկեր)

I

Մեռաւ Ղազարոս Աղայեանը և դեռ չը սառած դիակի շուրջը բարձրացաւ հայկական բօմանտիկ ժխորը։

Հայկական միտքը շտապեց հայ գրականութեան «տան ծերի» ճակատին մեծութեան դափնին դնել։

Մեծութիւն՝ ահա թէ ինչի է ձգտում փոքրիկ բաժակի մէջ փոթորկվող հայ միտքը։

Բայց դժբաղդաբար այն մեծութիւնները, որոնց հայ կեանքը բարձրացնում էր, մի փտած տախտակամած էլ չէր դիմանում նրանց թոյլ ոտքերի տակ։

Դեռ հայ կեանքը մեծութիւն չէ տուել։

Նա ճիգ է թափում, երկնում է և գուցէ վաղ թէ ուշ ծնվի հայ Պետրոս Ամենացին, որ տանի մեզ Երուսաղէմ այլ ուղիով, այլ ճանապարհով, իսկ առայժմ մենք գտնվում ենք այն նեղ, կուժանման ազգայնական կաթսայի յատակին, ուր կաթսայի պռունկից այն կողմը դեռ ոչինչ չենք տեսնում։

Ո՞ւր է Երուսաղէմը։

Դեռ գմբէթներն են երևալու։

Իսկ Պետրոս Ամենացին չը կայ։

II

Հայկական միտքը, աշխարհահայեցողութիւնը դեռ գտնվում է այն նեղ շրջանակում, որ յիշեցնում է փոքրիկ բաժակի մէջ փոթորկվող ջուրը։

Դեռ չէ բացված այն պատուհանը դէպի արևմուտք, որտեղից փչելու լինէր եւրոպական միտքը։

Դեռ մենք ազգայնական նեղ, անթափանցիկ շրջանակից չենք դուրս եկել, որ կարողանանք ծնել մեծութիւններ։

Նեղ է մեր կեանքը, նեղ մեր աշխարհահայեցողութիւնը, ապա և նեղ ու աղքատ է լինելու նրա մեծութեան հասակը։

III

Ղազարոս Աղայեանը, որի անունը, գործունէութիւնը կապված է եղել մեր կեանքի հետ համարեա կէս դար, այնքան կապվել է, սերտացել է մեր ամենից անհատական կեանքի հետ, որ այսօր նրա յանկարծակի կորուստը ապշեցնելու չափ անպատրաստ է գտնում մեզ նրա իսկական մեծութիւնը, արժէքը գնահատելու, որոշելու համար։

Եւ մենք, մեր մտաւոր կեանքը շտապում է նրան մեծութեան աթոռը բարձրացնելու։

Բայց մեր ստեղծած մեծութեան աթոռի փտած ոտները չեն դիմանայ նոյնիսկ Ղազարոս Աղայեանի տակ։

Գրելով այս տողերը, ես երբէք ցանկութիւն չեմ ունեցել իջեցնելու, նուաստացնելու այդ անզուգական ծերունու դերը մեր կեանքում, ես միայն մօտենում եմ, նոյնիսկ այսօր, երբ դեռ թարմ է մեր յիշողութեան առաջ այդ կայտառ հոգու ձայնը, հուժկու թօթուածքը, աւելի առողջ դատողութեամբ, աւելի սառն գիտակցութեամբ հայ կեանքի կորուստին՝ Ղազարոս Աղայեանի կատարած դերին։

IV

Մեր կեանքը լի է եղել դառնութիւններով և յափշտակութիւններով և անմիջապէս ետևից ժամանած հիասթափութիւններով։

Եւ ես ցանկանում եմ, որ գոնէ այս գերեզմանի առաջ չը գայինք հիասթափութեան ստուերով։

Եւ այն մեծութեան գիրկը, իլլիւզիա մեծութեան գիրկը, որ հրում է հայ կեանքը իր ամեն մի սիրեցեալին, վաղը նա հիասթափութեան քօղով, աղօթքի տեղ շատ անգամ անցնում է անէծքի մրմունջով։

Բայց 50-ամեայ գործունէութեան, զարմանալի թարմ, առողջ և վճիտ գործունէութեան կաղնու ստուերի տակ լինելու է միայն աղօթքի մրմունջներ։

Մեղմ, աղօտ լուսոյ նման մրմունջներ։

Մեղեդիներ։

Թողէք մեծութեան աթոռը։

V

Որ կողմից էլ չը մօտենանք Ղազարոս Աղայեանի գործունէութեան, լինի դա գրականութիւնը, մանկավարժութիւնը, թէ ընդհանրապէս հասարակական գործունէութիւնը, մենք չենք տեսնում մեծութիւն, նոյնիսկ խոշորագոյն ույժ, չը կայ այդ գործունէութեան մէջ ուռող, մաշող ույժ, որ աստիճանաւոր պղպջակի անիւի նման շրջվէր փաթաթէր իր շուրջը ամեն ինչ, ուտ՛էր, մաշէր, յղկէր։

Դա խոշոր խելք, խոշոր տաղանդ չէր և ոչ մի ասպարէզում, ուր գործել է դա։

Դա խոշոր գրականագէտ չէր, խոշոր տաղանդ չէր գրականութեան մէջ։

Բայց զարմանալի, ապշեցուցիչ երևոյթ։

Հայ միտքը, հայ կեանքը, որ կողմը և չը դառնար, չը թեքվէր նա, տեսնում էր վիթխարի Տորք Գեղեցիկին, նա զգում էր նրա շունչը, նրա շոյող հայեացքը։

Դա նրա մեծ սիրտն էր։

Եւ այդ թրթռացող սիրտը բաբախում էր և այդ անհանգիստ հոգին փոթորկվում էր ամեն տեղ՝ և գրականութեան մէջ, և դպրոցում, և դպրոցից դուրս։

Դուք զգում էիք, որ այդ հսկայ մարդու ներսը մի մեծ կրակ է վառվում, վառվում է անշէ՛ջ իր բոցերի մէջ առնելով մի մեծ վիշտ, մի մեծ կսկիծ։

Եւ ակամայ ուզում ես այստեղ ասել Мелошин-ի հռչակաւոր խօսքերը.

Я—твой, Земля, твои страданья,
Твои восторги близки мнѣ,—
Былинки мирное шуршанье
И ропотъ грома въ вышинѣ.
Я—твой!.. И волновать до гроба
Земная будетъ жизнь меня,
Ея тоска, любовь и злоба,
Заботы вѣчности и дня.

Չափազանց խոր թախծոտ լիրիզմը, որ կրում էր իր մէջ բուն ժողովրդական մոտիվներ, նրա մտաւոր հորիզոնը չը տարածեցին ժողովրդի աշխարհահայեցողութիւնից դէնը։

Եւ նա մնաց մինչև իր մահվան վերջին րօպէն հաւատարիմ հայ ժողովրդի աշխարհահայեցողութեան, բողոքող, շիտակ, բայց և մանկան հոգու պարզութեամբ, մանկան սրտի մաքրութեամբ։

Այդ ասիական խորամանկ, խորունկ ծալքերով մտածողութեան հայկական մտքից, այդքան պարզութիւն, մաքուր հոգու ցոլացութիւն։

Եւ հաւատում ես, որ մօտ է հայ յոգնած ժողովրդի մտաւոր վերածնութեան և առողջ ստեղծագործութեան ժամը։

Աղայեանը այդ ուղիի առաջին էտապն էր։

Եւ այդ տեսակէտից հեռացնելու ենք նրա տակից մեծութեան խարխուլ աթոռը։

Թող նա կանգնած մնայ իր տեղը և թող հայ միտքը յիշէ նրան, ինչպէս իր մեծութեան առաջին ռահվիրաներից մէկը։

Եւ ո՞վ կը փոխարինէ նրան։

Բայց Ղազարոս Աղայեանը էլ աւելի նշանաւոր էր, էլ աւելի գնահատելի էր հայ դպրոցի պատերում։

Այստեղ նա անզուգական էր, անփոխարինելի էր։

Ղազարոս Աղայեանը առաջին հայ վարժապետն էր։

Առաջին հայ մանկավարժն էր՝ ուրոյն, ինքնուրոյն վարժապետ էր, իր մէջ պարունակելով իր ժողովրդի ստեղծագործութեան ույժը։

Դա սուրբ էր, թէև կոպիտ, անտաշ, ինչպէս իր երկրի անտաշ ժայռը, բայց ունէր իրան յատուկ կարակտերը, տեսքը։

Այդտեղ էլ Ղազարոսը մնաց հաւատարիմ իր կոչմանը։

Նա ժողովրդի մարդ էր։

Նա դարվիշ էր։

Եւ նա մնաց դպրոցի դարվիշը։

Հայ դպրոցը միշտ ենթակայ է եղել զօրեղ ազդեցութիւնների։

Նամանաւանդ գերմանական պատրաստի դօգմա — ֆօրմուլաները պատրաստի են եղել նրա համար դեռ 60-ական թւականներից առաջ։

Ղազարոսը՝ ինչպէս հայ դպրոցի առաջին վարժապետը-դարվիշը՝ չէր կարող լռել։

Եւ նա բողոքում, մաքառում էր հայ մանկավարժութեան ինքնատիպութեան համար։

Մանկավարժութիւնը գիտութիւնն չէ։

Նա ամեն մի ազգի իր ստեղծագործութիւնն է։

Դպրոցը ստեղծվում է աշխարհագրական և էտնօգրաֆիական պայմանների համեմատ։

Եւ Ղազարոսը հասկացաւ իր պարզ մաքուր հոգով, իր առողջ ժողովրդի մտածողութիւնից բղխող ուղեղով և դարձաւ հայ դպրոցի Լիւթերը։

Այստեղ էլ, հայ դպրոցումն էլ նա չը բարձրացաւ բուն ժողովրդի աշխարհահայեցողութիւնից՝ նա չը բերեց չը ձգեց դըպրոցական-մանկավարժական գործում վերջացած փիլիսոփայօրէն մտածված թէօրիա-աշխարհահայեացք։

Նա մնաց դարձեալ նոյն դարվիշը, նոյն ժողովրդի մարդը։

Նա դարձաւ առաջին էտապը, որի ցոյց տուած ուղիով գնալու է հայ դպրոցը, հայ կրթական գործը։

Ինքնուրոյն ստեղծագործութեան ուղիով՝ ճանապարհով։

Ես կասեմ աւելին։

Ղազարոսը եկաւ մեզ մօտ, մեզ՝ ինտելիգենցիայիս մօտ բուն ժողովրդի ծոցից, մօտից և բերեց նա այնտեղից շատ քիչ բան, բայց ասաց մեզ շատ նշանաւոր բան։

Նա ասաց և յիսուն տարի շարունակեց ուսուցանել, որ բուն ստեղծագործութեան և ոգևորութեան աղբիւրը է ժողովուրդը։

Յակովբ Գենջեան

ՄԵՐ ԱՂԱՅԵԱՆԸ...

Այդպէս էին անուանում հանգուցեալին ամէնքը մեր հայ գրական-մանկավաժական աշխարհում։

— Մեր Ղազարոսը...

«Մեր Աղայեանը» ազգինն էր, նրա հարազատ և պարծենալու զաւակը։

Ամենքից սիրված ու յարգված էր Աղայեան, որովհետև մի շարք մանկտի սերունդներ կրթվում էին նրա դասագրքերով։ Պատկառելի էր նա իր ներկայութեամբ ամեն տեղ և ամենքի մօտ, քանի որ նա ամենքի հայրն էր, իր որդիներին խրատողն ու կշտամբողը իր անպաճոյճ, բայց քաղցր ոճով։ Լուրջ ժողովներում անգամ նրա հայրական հանաքի խօսքը յարգի էր, որովհետև խօսողը «մեր Ղազարոսն» էր...

«Մեր Ղազարոսը» բառերի մէջ արտայայտվում էր հայկական կէս-դարեան գրականութիւնը, որի սանդուղքի առաջին աստիճանը, նա՝ Աղայեանը ապրում էր մեր մէջ քաջ հովիւի նման, կանգնած հօտի առաջ ուրախ ու զուարթ, կայտառ ու կենսաթրթիռ, ինչպէս անմեղ մանուկ։

Ծիշդ որ՝ մանուկ էր Աղայեան, այն տասնեակ հազարաւոր մանուկներից, որոնք այսօր որբ են մնացել, սակայն մանուկ իր հոգու յստակութեամբ, սրտի բարութեամբ, մտքի պարզութեամբ, անմեղ հայեացքով. նա մեր մանուկ «Ալպիկն» էր...

— Մեր Աղայեանը...

Ապա ինչպէս չողբանք այդ սիրելի մարդկի մասը, որի անունը քաղցր էր ընդհանուրի համար անխտիր, մի մահ, որ անսահման վիշտ ու ցաւ պատճառեց, մի մահ, ինքնին անգութ, որ չափազանց դժուար է փոխարինել, եթէ անհնար...

Մեր Ղազարոսը չը կայ։ Ո՞ւր էր, թէ մի նոր Քրիստոս յայտնվէր և յարութիւն տար նրան։ Սակայն Քրիստոսի Ղազարոսը իր մօտ կանչեց անվերադարձ կերպով մեր Ղազարոսին... Հեշտ է ասել, բայց ի՞նչ մեծ նական արտասանութիւնից յետոյ՝ Աղայեանը մեռաւ. որքան ծանր է, ինչպէս կորստի ափսոսանքի ու թախիծի զգացմունքը...

Ինչ արած, կեանքի պժգալի հեղինակը մահը հանուր մարդկութեան։ Այն՝ որ աւելի ցաւալի է, երբ հայ փոքր ազգի լաւագոյն զաւակների կորուստը ստուարացնում է նրա պանթէօնը, որի շիրիմներից ամեն մէկը այնքան նուիրական է ու սրբազան հայի համար...

Այսօր էլ այդ պանթէօնի մէջ տեղ է գրաւում նաև «մեր Ղազարոսի» աճիւնը։

Պէտք է ուրեմն խոնարհեցնենք մեր գլուխները այդ թարմ հողաթմբի առաջ և սգալով սեղմենք մեր կրծքում մեր անհուն կսկիծի ուժգնութիւնը, սփոփելով մեզ գոնէ նրանով, որ երբէք չի մեռաւ, լի հայութեան կեանքում «մեր Ղազարոսի» յիշատակը...

Ցաւիտենական հանգիստ միայն լաւ դաստակ մարմինին։ Ս. Եսայեան

Մեծ-Ղարաքիլիսա

ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ԾԵՐՈՒՆԻ-ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՇԻՐԻՄԻ ՇԱՏԱԿԻՆ

(Անձնական յուշերից)

Հայ ժողովրդի գոյութեան ընթացքում այն երբ է եղել, որ նրա երակներից ալ արիւն, անմեղ արիւն չը ծորաց վէր։

Բայց եղաւ մի տարի, երբ ... սրնաքամ եղաւ, ուժասպառ դարձաւ և, այլ ևս չը հանդուրժելով դժոխային արհաւիրքներին, ըմբոստացաւ, ծառացաւ անարդարութեան, բռնութեան, լէնկթէմուրեան բարբարոսութեան հանդէպ այն դժբաղդ երկրում, որ Թիւրքահայաստան է կոչվում։

Ու մի քանի անձնուրաց «խելառներ» գլուխ անցան այդ ըմբոստացման, արդարացի այդ ընդվզման։

Ահա այդ կարգի «խելառներին» թւին էր պատկանում նաև արդէն հասունացած տարիքով, բայց միշտ յափշտակվող, յաւէտ ոգևորվող Ղազարոս Աղայեանը։

Այն տարիները ես դեռ ևս մանուկ էի, բայց լաւ յիշում եմ, թէ ինչպէս Ղ. Աղայեանը մի շարք այլ «խելառների» գլուխ անցած՝ տենդային գործունէութեան մէջ էր, «ինչ-որ բանի վրա էր»։

Լինելով հանգուցեալի կնոջ՝ վշտաբեկ Նատալիայի ազգականը և ապրելով այն ժամանակվայ նրանց կացած սեան հարկի տան մէջ, ես, մանկական անզուսպ հետաքրքրութեամբ, հետևում էի այն ամենին, ինչ որ նրանց տանն էր տեղի ունենում։

Ըմբոստ Սասունի լեռներից ըմբոստներին պետ Մուրադը օգնութիւն էր պահանջում կովկասահայերից։

Եւ ահա ժողովներ, անթիւ համախմբումներ, տաք և եռանդուն վիճաբանութիւններ, դիմումներ, տեսական խորհ... և գործնական առաքումներ. իսկ այս ամենի մէջ Ղ. Աղայեանը պատկառելի, աչքի ընկնող դեր էր կատարում ու ոգևորված, յափշտակված՝ մերթ այս կողմն էր վազում, մերթ այն գործը կատարում։ Եւ այլ կերպ չէր էլ կարող լինել։ Ապառաժ պիտի ... մարդու սիրտը, որ չը լսելու ... բաւոր անմեղների օգնութեան աղաղակ ... կոչը, էլ ո՞ւր մնաց թէ Ղ. Աղայեանի ... յուն սիրտը անտարբեր մնար հանդէպ այն ամենի, ինչ որ ապաբաղդ Թիւրքահայաստանումն էր կատարվում։

Սակայն անցան ոգևորութեան ամիսները ու տարիները, «խելառները չէյղքացվեցին, անմնաս դարձվեցին», որոնց թւումն էր նաև Ղ. Աղայեանը։

Կատարեալ լքումն ու հիասթափութիւնը համակեց ողջ հայութեանը. չէզոքացվածները թւումն էր նաև Ղ. Աղայեանը։

Եւ եղաւ մի տարի, մի շրջան — և այդ ... շատ հեռու անցեալում — երբ Ղ. Աղայեանն էլ, նման շատ շատերի, սկսեց դատափետել բոլոր «խելառների» գործունէութիւնը ... այնչափ առաջ գնաց, որ նոյն իսկ հրապարակով, այլ բազմաթիւ դասալիքների նման ժխտեց իր մասնակցութիւնը ամբողջ հայութիւնը համակած շարժումներին ու ... քաշեց իր անցեալ գործունէութեան վրա։ Եւ այդ այդպէս էլ պիտի ... նէր, որովհետև Ղ. Աղայեանի մէջ ... գևորութիւնն էր գործ տեսնում, բայց ... խորունկ գիտակցութիւնն ու ... ստաւորը ...

գուրկ են եղել ակնարկած շրջանի անթիւ գործիչները, որոնք առաջին իսկ թեթեւ կամ նոյն իսկ ծանր անաջողութիւնից յետոյ լքվել, յուսահատվել ու «ղրաղ են քաշվել», իսկ շատերն էլ քարկոծ են արել իրանց երէկվայ պաշտած բագիններին, աստուածներին։

Բայց մի խոշոր առաւելութիւն, որով օժտված է եղել պատկառելի ու սիրելի ծեր բուէ-երիտասարդ Ղ. Աղայեանը, այդ այն է եղել, որ նա գործի է կպել առանց յետին նպատակների ու անձնական շահերի ակնկալութիւնների և գործել է ոգեւորված, եռանդուն կերպով ու ամբողջ էութեամբ, հոգով ու սրտով, դրական յատկութիւններ՝ որոնցից զուրկ են եղել այդ շրջանի գործիչներից շատերը։

Եւ ահա հանգուցեալի այս անկեղծութիւնն ու պատանեկական ոգեւորութիւնն էր, միացած՝ հայ կեանքին մատուցած նրա բազմաթիւ ծառայութիւնների հետ, որ սիրելի, իսկ շատերի համար էլ պաշտելի էին դարձնում Ղ. Աղայեանին։

Պատկառելի ծերունու աշակերտների թիւը բիւրաւոր է, որոնց համար քաղցր է նրա յիշատակը, բայց ինձ համար առաւել ևս քաղցր է նրա բարի անունն ու անմոռաց է յիշատակը, որովհետև ես նրա ձեռքի տակ եմ մեծացել, նրանից բազմաթիւ խրատներ ու խորհուրդներ լսել, աշխարհիս չարն ու բարին հասկացել...

Թող յիշվի յաւերժ ծերունի-երիտասարդի քաղցր անունը։

Sit tibi terra levis.

Ցար. Գասպարեան

ԱԲՈՎԵԱՆ, ՊՌՕՇԵԱՆ, ԱՂԱՅԵԱՆ

В песчаныхъ степяхъ гайканской земли,
Три гордыя пальмы высоко росли...

По Лермонтову

Երեք հոյակապ անուններ. երեք անուանի դէմքեր. մէկը հիմքը, անկիւնաքարը դրեց, միւսները բարձրացրին մեր ռուսահայ կեանքի մէջ այն գեղեցիկ շէնքը, որ կոչվում է աշխարհիկ վէպ, ժողովրդական-ազգագրական վիպասանութիւն։ Աղասի, Սօս. Արութին—ահա երեք նուիրական անուններ, որոնցով մենք ոգեւորվել ենք, որոնցով ապրել ենք մեր մանկական, պատանեկական կեանքոտ օրերում։ Քանաքեռ, Աշտարակ, Շամշուլդա—ահա երեք գիւղեր, որ մեզ ամենից թւում էր, թէ նրանք մեր հայրենիքը, մեր ծննդավայրն են եղել։ «Վէրք Հայաստանի», «Սօս և Վարդիթեր», «Արութին և Մանուէլ»—ահա երեք սիրելի գրքեր, որոնք մեր անբաժան ընկերներն էին ու մշտական ընթերցարանը։ Աւա՜ղ, երկար չը տեւեց մեզ համար այդ երջանիկ ժամանակը. մեր «մանկութեան օրերը երազի նման անցան, գնացին, այլ չեն դառնալու»։ Մանկական երազուն, մանկական երանաւէտ հէքիաթական օրերից յետոյ մեր հասուն կեանքում ժամանակը ծառացրեց մեր առաջ կենսային հաւասարակշիռը պահպանելու դժուարին, երբեմն իսկ օրհասական պայքարը։

«Ամէն բան ընկաւ մոռածութեան տակ,
«Րօպէ չը մնաց ազատ կամ ունայն...»։

Եւ այժմ, երբ դիտում ենք մեր շուրջը թռչկոտող մանուկներին ու դպրոցական պատանիներին, որոնք մեր անցեալի նման իրանց երազուն արշալոյսներն են թեակոխում, սրտանց ցաւ ենք զգում, որ նրանց մեծամասնութիւնը ոչ ծանօթ է, ոչ էլ կարդում է մեր յիշատակած գրքերը։ Մինչդեռ այն երեք գործերն էլ իրանց մէջ պարունակում են այնպիսի հարազատ, այնպիսի սրտալի հայրենական-ժողովրդական ոգի, որը պէտք է գրաւէր ամէն բանից առաջ մեր մատաղ սերնդի սիրտն ու հոգին։

Անկեղծ հայրենասիրութիւն, դիւցազնական, ասպետական արիութիւն, մայրենի լեզուի՝ պաշտելու չափ դրուատում, ընկերական-մտերմական առաքինութիւն, ազնիւ, անկաշառ և մաքուր սէր, ազգային-ապաբենական բարքերի ու սովորութիւնների ճոխ նկարագիր, իգիթութեան, կտրիճութեան, «քէօր-օղլիութեան» մի շարք օրինակներ, ծնողական մայրական կարօտ և սէր. ո՞ր մէկը թւել, ո՞ր մի գեղեցիկ դասը՝ որ տուել են մեզ յօղուածիս վերնագիրը կրող երեք հեղինակները, հայ ժողովրդական մեծ ուսուցիչները։

Ի՞նչ կապ է, որ կապում է այդ երեք հեղինակների անունները. ինչ համօրինակ տարր է գերիշխում Աբովեանի, Պռօշեանի և Աղայեանի վէպերում։ Պատասխանը պարզ է այն ամենի համար, որոնք հետեւել են նրանց վէպերի կազմութեանը, պատմողական ձևին, տեղագրական-ազգագրական նիւթերին, որ դիտաւորեալ կերպով մտցրել են հեղինակները։ Ինչ՞ու են այդպէս վարվել իրանց վէպերի, իրանց գեղարուեստական գործերի հետ, այն, ինչ որ չեն արել և չը պիտի անէին յետագայում Րաֆֆի, Շիրվանզադէ, Փափազեան, Ահարոնեան։ Որովհետև նրանց վէպերի աշխարհ գալու օրերում աչքի առաջ կանգնած էր մեծ երեխան, անուս, անպատրաստ ժողովուրդը, այն ժողովուրդը, որին հասկանալի, որին սիրելի կարող էր լինել ու ընթերցանութեան նիւթ դառնալ այդ տեսակի վէպերը։ Նրան պէտք էին գուսանական-աշուղական երգեր, հէքիաթներ ու պատմութիւններ։ Իր ժամանակի տրամադրութիւնը, ժամանակի պահանջը չէր կարող չը զգալ Աբովեանի զգայուն հոգին, և նա տեսաւ, որ իր «գրոց լեզուն», իր բարձր ոճը չեն հասկանում։

«Շատ անգամ տեսնում էի,—ասում է նա—որ մէյդանում, փողոցում մէկ քոռ աշուղի էնպէս են հայիլ-մայիլ մնացել ու կանգնել ականջ դնում, փող բախշում նրան, որ բերանների ջուրը գնում էր... Միտք արի, միտք արի, մէկ օր էլ ասի ինձ ու ինձ. արի քո քերականութիւն, ճարտասանութիւն ծալիր, ղրաղ դիր ու մէկ աշուղ էլ դու դառ, ինչ կըլի կըլի, խանչալիդ քարը հօ վէր չի ընկնիլ, զառ-վարաղդ հօ չի գնալ»։ Այդպէս էլ արեց. և այդ քայլը ոչ միայն նրա խանչալի քարը չը գցեց, այլ անմահացրեց նրան դարէ-դար։

Նոյնն արեցին յետագայ գրողները՝ Պռօշեան և Աղայեան «Սօս և Վարդիթերի» ու «Արութին և Մանուէլի» մէջ։ Եւ մեզ «Վէրք Հայաստանիի» հեղինակի բուն նիւթը՝ այքը և քէն՝ իգիթ Աղասու՝ «գլուխը յետ դրած» ռազմասէր հերոսի վարքն էր ու կռիւների նկարագրութիւնը. Նապլուի սէրը երկրորդական, Պռօշեանի և Աղայեանի գրքերի մէջ ազգայնական կռիւը արդէն տեղ չէ բռնում, Սօսին և Արութինին «սար ու քոլ» գցողը եղել է նրանց սէրը, մաքուր, պարզ-գեղջուկ սէրը։

«Բան եմ ասում, ականջ դիր ինձ, ականջի՛դ մատաղ, Վարդիթեր։
«Ինձ մի գցիր դու չոլերը, կրակիլ սաղսաղ, Վարդիթեր։
«Հանգիստ ու դադար չունիմ ես, դառել եմ սարսաղ, Վարդիթեր։
«Աստուած սիրես, ինձ խնայիր, թող մնամ խաղաղ, Վարդիթեր»։

Այսպէս է երգում Սօսը Վարդիթերի սիրուց աշուղ դարձած։

«Քո հոգուն մատաղ, Արութին,—ասում է Մանուէլը,—ես քու խաթրը կը կոտրեմ, խաղ էլ որ չը գիտենամ, աշըղ կը դառնամ քեզ համար։ Ականջ դրէք, ականջ դրէք, Հոռոմսիմ, Օսանա, մի մուխամբազ պիտի ասեմ»։ Ու երգում է՝

«Բացվել եմ վարդի պէս, բայց չունեմ սոխակ Սիրահար խօսնակ.
«Նրա տեղ երգում է մի ուրիշ թըռչնակ Բուէի եղանակ»։

Ահա այսպիսի աշուղական երգերով են համեմել իրանց ժողովրդական-ազգագրական վէպերը Աբովեան, Պռօշեան, Աղայեան, և որոնց համօրինակ եռակի անունը պէտք է պատկառանքով յիշվի մեր գրականութեան պատմութեան մէջ։

Գ. Լեոնեան

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Մեռա՜ւ, ասում են, մեռաւ նա անդարձ, ալեոր կաղնին, նա, մեր սիրելին։

Արցունք են թափում, արցունքներ անվերջ հոսում են ահա հազար աչքերից։ Ու սիրտը լալիս, մարդկային սիրտը, վսեմ կերտուածքը զօրեղ յոյզերի։

Բայց ո՞վ չէ մեռնում կեանքի մէջ դաժան։

Ինչքա՜ն մարմիններ հանճարեղ մտքի, գերագոյն ոյժի, ստեղծագործութեան՝ հողին ենք յանձնել։

Ո՜րպիսի սրտեր, լցված անսահման կենսուրախ կեանքով, դադար են առել, դարձել անկենդան դիւական շեշտի մի խաղով միայն։

Մեռնում են մարդիկ։ Այդ է օրէնքը անմահ բնութեան։

Անմահ է կեանքը. հասել է մինչ մեզ, անմահ պիտ մնայ։

Անմահ է ոյժը՝ կեանքի անխոյ անվերջ պտուղ։

Անմահ է միտքը, հանճարեղ միտքը վառ հոգիների։

Անմահ է և նա, ով որ գտել է իսկական ուղին դէպ կեանքը տանող, և իր մարդկային տկար ոյժերով հիւսել է պիտ կազմի մեծ կեանքի բովում ..

Եւ նա չէ մեռել։

Ու ինչպէս փակվէր ակունքը վճիտ կենարար ջրի, ուրկից բիւրաւոր գեղ-գեղ մանկիկներ խմել են ուզում պապակ ծարաւից։

Եւ նա չի մեռնի...

Քանի կը բուսնեն անվերջ սերունդներ և շարան-շարան կը գան ու կիրթան, իսկ նա միշտ կանգուն, ալեզարդ գլխով, կեանքի պիտ կոչի նորատի ոյժեր իր թաւ ստուերում։

Քանի կը հնչի կենդանի խօսքը մայրենի լեզուի թոթով հնչիւնով մանկանց բերանից, այդքան տարիներ նա պիտի ապրի անբաժան մեզնից։

Հեռու արցունքներ, թուլացած սրտից պղտոր կաթիլներ։

Հեռու լաց ու կոծ, որ ամենուրեք բոլորի վրա լսվում ամեն օր։

Լալիս են մահը, անդարձ կորուստը նրանց բոլորի, ովքեր ընկնում են անյայտութեան մէջ՝ անդունդը մահի։

Բայց չէ՞ որ նա միշտ կապրի մեր սրտում, մեր վառ յուշկում կենսուրախ դէմքով, զօրեղ շեշտերով։ Իսկ նրա գործը, այդ մեծ կոթողը, հայ կեանքում, սակաւ անմահ, կը մնայ երկար երկա՜ր տարիներ իր շիրմի վրա մեզանից յետոյ։

Գ. Հայկունի

ՅՈՒՇԵՐ ԱՂԱՅԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Մանուկ կամ պատանի հասակում կարդացածս գրքերից ամենազօրեղ տպաւորութիւն թողածներից մէկն էր և «Արութին և Մանուէլը»։ Բուռն հետաքրքրութեանս անչափ նպաստում էր նաև այն հանգամանքը, որ վէպի գործողութեան մի մասը կատարվում է հայրենիքումս։ Իսկ այդ պարագան որքան ծանրակշիռ նշանակութիւն կարող է ունենալ 12—13 տարեկան մի պատանու համար, որ ոչինչ չէ հասկանում վէպի գեղարուեստական կամ գրական արժանիքից... Ամեն մի գրող, ամեն մի վիպասան, ամեն մի դերասան, ով որ յիշում է իր մանկութիւնը, մի-մի չնաշխարհիկ արարած է եղել մեզ համար, մի-մի կուռք, որին ծնկաչոք պաշտել և երկրպագել է պէտք եղել... Թէ որպիսի դառն յուսախաբութիւններ են առաջ եկել, ազգի փըրկիչներին ի մօտոյ ճանաչելուց յետոյ, աւելորդ եմ համարում ասել...

Անշուշտ խօսքս չէ կարող վերաբերել հանգուցեալ Աղայեանին, որի հետ ծանօթացողները միշտ քաղցր և բարեկամական տպաւորութիւններով են համակվել։

Խօսքս այն էր, որ մեր կարդացած երկերի հեղինակները մեզ համար չնաշխարհիկ արարածներ էին, որոնց աննկարագրելի հետաքրքրութեամբ տեսնել կամ ծանօթանալ էինք կամենում։ Երբեք չեմ կարող մոռանալ մի դէպք։ Կարդացել էինք Պռօշեանի գրուածքները Ներսիսեան դպրոցում I և II դաս. եղած ժամանակ։

Մի անգամ (այդ կը լինէր 1882—83 ուս. տարում) մի պարոն շրջում էր պարոն Գրիգորի հետ դպրոցի գաւթում։ Ասացի, որ դա Պռօշեանն էր։ Ամբողջ բոլէնքով, բուռն հոգեզմայլութեամբ դիտում, չափում և չափչփում էինք վիպասանի ամեն մի շարժումը, քայլուածքը, խօսքը։ Որքա՜ն բաղդաւոր կը լինէինք թէ ես և թէ իմ պատանի ընկերներս, եթէ ծանօթ լինէինք նրա հետ։

Այս տեսակ մի դէպք էլ եղաւ հանգուցեալ Աղայեանի վերաբերմամբ, որին առաջին անգամ բաղդ ունենայ տեսնելու, այո, միմիայն տեսնելու, որից յետոյ ուղիղ 12—13 տարի անցան, երբ ծանօթացայ, վերջապէս, «Արեգնազանի» ու «Արութին և Մանուէլի» հեղինակի հետ։

1883 թ., երբ ես Ներսիսեան դպրոցի III դասարանումն էի, Շուշու թեմական դպրոցից երեք թէ չորս հոգի էին կամենում մըտնել մեր դպրոցի IV դաս.։ Այդ նոյն անձինք քննվում էին նաև մեր դասարանում թւաբանութիւնից՝ այս առարկայի դասատու Գր. Վարձելեանի մօտ։

— Ի՞նչ է թիւ,—հարցրեց մեր պաղաբին ուսուցիչը։

Ձը կայ պատասխան։

— Ի՞նչ է միութիւն։

Նոյնպէս։

Եւ այսպիսի մի քանի հարցեր մնացին անպատասխան՝ քննվողների կողմից։

— Մենք Վարձելեանի վրա չենք անցել,—ասաց նրանցից մէկը, եթէ չեմ սխալվում՝ Դաւթեան ազգանունով։

Վարձելեանի սառցի նման դէմքի վրա մի թոյլ ժպիտ խաղաց, որը առաջին թէ երկրորդ անգամն էր տեղի ունենում ամբողջ երեք տարվայ ընթացքում։

— Վարձելեանն ո՞րն է, Փիլիպպոսեանն որը,— ասաց քննողը։

Խեղճ պատանիներն ուզում էին ասել, թէ իրանք Վարձելեանի թւաբանութեան դասագրքով չեն սովորել, դրա համար էլ չը գիտեն։ Եւ այսպիսով կորվեցին բոլորն էլ։ Ծանր դրութիւն էր։ Անց կացաւ մի քանի օր։ Մի առաւօտ, դասամիջոցին, մի բարձրահասակ, պարթեւակազմ մարդ, փայտը շարժելով, վերարկուն մի բազկի վրա, գլխարկը սպանական ձևով դրած, հետևում էր Վարձելեանին, չը գիտեմ ում դասարանից՝ բարձրաձայն բարբառելով. «Ես այս ձեռքս կը կտրեմ, թէ որ նրանք չիմանան»։

Մեզ համար շատ արտասովոր բան էր այդ, որ մի կողմնակի անձնաւորութիւն հրամաններ և սպառնալիքներ տար մեր ուսուցչին կամ տեսչին։ Խօսողը Ղազարոս Աղայեանն էր, որ տեսուչ էր այն ժամանակ Շուշու թեմական դպրոցում թէ ուսուցիչ՝ լաւ չը գիտեմ, սակայն բաւական էր համաբել գալ և իր աշակերտների «արդար դատը» պաշտպանել։ Խօսքը քննութեան ժամանակ կորված աշակերտների մասին էր, որոնք այնուհետև «որ ոչ լուիցէ ունկամբ, լուիցէ թիկամբ»-ի ազդեցութեամբ լաւ աշակերտներ համարվեցին և առանց այլևայլութեան ընդունվեցին։

— Աղայեանն է, Աղայեանը,—ասում էինք հետաքրքիր պատանիներս և բերանաբաց, խմված լսում պարթեւահասակ պարոնի բարձրագոչ յայտարարութիւններին։

Մինչև 1895 թ. Աղայեանին ոչ անձամբ տեսել, ոչ էլ ծանօթացել էի։ Այդ թւականներին դէպքը և գաղափարների համանմանութիւնը խմբեց մեզ միասին։ Մեր «օջախում», Բագու, մեր աչքի լոյսի պէս պահեցինք, հիւրասիրեցինք մեր ծերունի գաղափարակցին։ Սակայն, բստ երևոյթին, սառն էր դէպի ինձ։ Պատճառը մասամբ ինձ յայտնի էր։ Դրանից մի թէ երկու տարի առաջ մի խումբ ճեմարանականներ լրագրութեան մէջ մի չափազանց խիստ և վիրաւորական ձևով դուրս էինք եկել հանգուցեալ Աղայեանի դէմ, որ իր «Իմ կեանքի գլխաւոր դէպքերը» յօդուածում անարգական լեզու էր բանեցրել Գէորգ IV կաթողիկոսի դէմ և, մեր կարծիքով, որոշ զրպարտութիւններ գրել։

Երբ, մի քանի օրից յետոյ, մի խումբ ընկերներ կայարանից ճանապարհ էինք ձգում, էլ չը համբերեց Աղայեանս, սիրտը թափ տուեց և ասաց.

— Բա քու էն գրածը հէնց գիտես մոռացել եմ։

Ես ամաչեցի, չը գիտէի ի՞նչ ասեմ։ Բալայեանը և միւս ընկերներս միջամտեցին, թէ անցած-գնացած բան է, պէտք է մոռացութեան տալ։ Եւ, արդարև, բոլորիս ընկերական հրաժեշտի համբոյրներ տալուց յետոյ, մեկնեց, ու մենք այնուհետև դարձանք մօտիկ բարեկամներ և ընկերներ... և միշտ առիթ ունեցանք տեսնվելու։

Ամեն Թիֆլիս գալուս՝ անկարելի էր, որ հռչակաւոր Գօլովինսկի պրօսպէկտում չը հանդիպէի Աղայեանին՝ իր ալեխառն մորուքով և պարթև հասակով։ Եւ երբ նախանցեալ տարի, տասնեակ տարի անցնելուց յետոյ, արտասահմանից վերադարձել և, մասամբ, զանազան խնդիրների պատճառով, առանց պաշտօնի էի մնացել մինչև սեպտեմբերի 10—18-ը, էլի Աղայեանն էր, որ գոնէ խօսքով մխիթարում էր...

— Աղա, բա տեղ չէլա՞ւ, բա ըտէ բան կըլի՞։

Վերջին անգամ տեսայ ես նրան Թիֆլիսում Վելեամինովսկայա փողոցում, երբ Ախալցխայի Եղիսաբէթեան դպրոցի երկու սանուհիներիս բերել էի Յովնանեան դըպրոցում ընդունել տալու։

— Այ՛, այ՛, պարոնը Ղազարոս Աղայեանն էր,—ասացի ես սանուհիներիս, ողջունելով անցնելուց յետոյ։

— Ո՞րը, ո՞րը,—հարցրին նրանք այնպիսի հետաքրքրութեամբ և անձկանօք, որ ես ընկայ Աղայեանի ետևից և ներկայացրի նրան աշակերտուհիներիս։

— Ահա ձեզ այն պարոն Աղայեանը, որի դասագրքերով դուք հայերէն էք սովորել։

Հանգուցեալն իր սովորական սիրալիրութեամբ մի քանի խրատական և քաղցր խօսքեր ուղղեց ծանօթացող օրիորդներին և հրաժեշտ տուեց։

Այդ օրը պէտք է մեկնէի Բագու։ Այդպէս էլ ասել էի Աղայեանին։ Բայց մի օր ուշացայ և հետևեալ օրը կրկին հանդիպեցի։ «Էդ ճաղուս դեռ ըստի ես» նկատեց հանգուցեալը ըստ սովորականին իր սիրած գաւառական բարբառով։

Այդ եղաւ իմ վերջին տեսակցութիւնը։ Այս ամառ Թիֆլիս շատ էի ուզում տեսնել մեր սիրելի Աղայեանին և մի քանի համեստ դիտողութիւններ անել նրան, որ նա այս տարի, թողած իր կոչումը, մի քանի անհամեստ պարոնների նման սկսել է հրապարակախօսութեան մէջ այնպիսի ձևով երևան ելնել, որ ընդհանուր դժգոհութիւն և հակակրանք էր առաջ բերել։ Դժբաղդաբար նպատակիս չը հասայ. մահը կանխեց ինձ։ Ինձ ցաւ էր պատճառում, որ Աղայեանին՝ էլ գաւառներում յիշածս ընթացքի համար հետզհետէ սկսում են չը սիրել, մինչդեռ նա ի բնէ դուզ, կօրրեկտ մարդ էր։ Չը նայած նրա, բստ երևոյթին, զանազան ժամանակներում զանազան բանակներում գործելուն, եթէ կարելի է ասել, մի տեսակ օպպօրտիւնիստական յատկութեան, առանց նիւթական շահ ի նկատ առնելու, նա մնաց своеобразный, մաքուր, վատ բաներով չը տարվող. դրա համար էլ միշտ համակրանք է վայելել և անկեղծօրէն սիրվել։

Սիմ. Հովսէեան

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Թիֆլիս, 25 յունիսի

Կարգադիր յանձնաժողովի կողմից յայտարարվում է ի գիտութիւն հասարակութեան, որ հանգուցեալ Ղ. Աղայեանի դագաղի վրա դամբանական խօսքերի թիւը, սաստիկ շոգերի պատճառով՝ սահմանափակված է այն հիմնարկութիւններով, որոնք սերտ առնչութիւն ունեն նրա գրականմանկավարժական գործունէութեան հետ։ Խօսել ցանկացողները այսօր, կիրակի, մինչև առ. ժամը 11-ը հրաւիրվում են յայտնել յանձնաժողովին՝ առաջնորդարանի դահլիճում։

Կարգ. յանձնաժողովի նախագահ՝ Բժշկ. Բ. Նաւասարդեան

Քարտուղար՝ Գ. Վարդանեան

—

Ստացել ենք հետևեալ հեռագրերը.

Արմաւիր.—Ցնցված եմ թանգագին ուսուցչիս՝ պապիկ Ղազարոսի յանկարծակի մահվամբ։ Անփոխարինելի է անսահման անկեղծ և բարձր տաղանդաւոր՝ հայ գրական ընտանիքի անդամի կորուստը։ Պատուարժան մօհիկանի մատուցած ծառայութիւնները ազգի մատաղ սերնդի վրա սրբազան պարտք կը դնեն յաւերժացնելու սիրելի դաստիարակի, ամենալաւ գաղափարների մարգարէի լուսաճաճանչ յիշատակը։ Նա մեռաւ դրօշակը ձեռքին՝ պատերազմի դաշտում։ Ծնկաչոք խոնարհենք մեր գլուխը պատուարժան ծերունու թարմ գերեզմանի առաջ։ Ուղարկում եմ Ալէքսանդր Ստեփանեանին իմ լուման՝ Ղազարոս Աղայեանի յիշատակը յաւերժացնելու ֆօնդի օգտին։ Ջաւադ-բէկ Բալուղեան։

Բաթում.—Ցայտնում եմ խորին ցաւակցութիւն տաղանդաւոր մանկավարժի, քանքարաւոր գրողի, մանուկների բարեկամի՝ Ղազարոս Աղայեանի մահվան առիթով։ Մեսրոպ ա.-քահ. Մելեան։

—

Եփրեմ եպիսկոպոսի անունով.

Էջմիածին.—Եղէք իմ ներկայացուցիչը Ղազարոս Աղայեանի թաղմանը։ Կաթողիկոսական տեղակալ Գէորգ արքեպիսկոպոս։

Պետերբուրգ.—Արտայայտում եմ իմ խորին վշտակցութիւնը իմ առաջին ուսուցիչ մանկավարժ Ղազարոս Աղայեանի անպասելի մահվան առիթով։ Սինօդի անդամ Բարգէն վարդ. Աղաւելեանց։

Շուշի.—Բարեգործական Ընկերութեան վարչութիւնը ցնցված մայրենի գրականութեան անփոխարինելի կորուստով, ի դիմաց Աղայեանի, արտայայտում է իր խորին ցաւակցութիւնը։ Նախագահ Ղոնդաղսաղեան։

—

Ց. Տէր-Միրաքեանի անունով.

Թիֆլիս.—Բագուի ծխ. հոգաբարձութիւնը խնդրում է ձեզ լինել իրա ներկայացուցիչը Ղ. Աղայեանի թաղման հանդիսին և յայտնել մեր ամենախորին ցաւակցութիւնը։ Հոգաբարձութիւնը որոշել է պատշաճ կերպով անմահացնել անփոխարինելի ուսուցչի յիշատակը։ Փոխ-նախագահ՝ Վաչեան։

—

«Հորիզոնի» խմբագրութեան անունով ստացված.

Մոսկվա.—Խորապէս յուզված եմ թանգագին Ղազարոսի յանկարծահաս մահով։ Նրա վախճանով հայ մանկական գրականութիւնը զրկվում է իր փայլուն և հզօր ներկայացուցչից, հայ մանկական աշխարհը իր սիրելի երգիչ-սրտագէտից և մեր գրականական գերդաստանը՝ մայրենի գրականութեան լաւագոյն պատուիրաններն ու աւանդութիւնները կրողից և նրանց անյողդողդ պահպանողից։ Ալէքսանդր Ծատուրեան։

—

Քամոյեան դպրոցի վարչութիւնը, աչքի առաջ ունենալով, որ հանգուցեալ Ղ. Աղայեանը երեք տարի շարունակ եղել է դպրոցի հոգաբարձու և նրա վիճակով հետաքրքրվող ծխականներից առաջինը, որոշել է առաջիկայ ծխական ժողովին առաջարկել մի սան պահելու Աղայեանի անունով նոյն դպրոցում, Թիֆլիսում եղող հոգաբարձուներով և ուսուցիչներով ներկայ գտնվել թաղմանը, և վերցնել իր վրա թաղման ծախսի մի մասը։

—

«Գիւղատնտեսի» խմբագրութիւնը որոշել է ի յիշատակ Ղ. Աղայեանի նրա ծննդավայր Բօլնիս-Խաչէն գիւղական հասարակութեանը կամ դպրոցին նուիրել «Գիւղատնտես» թերթը՝ սրա գոյութեան ողջ ընթացքում. միաժամանակ նոյն գիւղի դպրոցի գրադարանին է նուիրում հայերէն լեզուով գիւղատնտեսական 24 անուն գիրք։

—

Նաւթլուղի հայոց ծխական դպրոցի հոգաբարձութիւնը ամսիս 24-ի նիստում որոշեց ներկայ գտնվել Ղ. Աղայեանի յուղարկաւորութեանը, ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի ընտանիքին և նրա յիշատակին դպրոցի սաներից երկուսն ազատել ուսման վճարից։ Ներկայացուցիչներ ընտրվեցին Դարչօ Դաւթեան, Յովհաննէս Գալստեան և Սարգիս Կիրակոսեան։

—

Անդրկովկասեան երկաթուղիների Թիֆլիսի գլխաւոր արհեստանոցի հայ բանուորները ժողով գումարեցին ամսիս 24-ին և լսելով գլխաւոր վարպետ Մ. Պալեանից Ղ. Աղայեանի մահվան մասին, յոտնկայս յարգեցին հանգուցեալի յիշատակը և որոշեցին պսակի փոխարէն Ղ. Աղայեանի անունով մի սան պահել ծխական դպրոցներից մէկում։ Ապա ժողովը ընտրեց երեք ներկայացուցիչ, որոնց և յանձնարարվեց ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի ընտանիքին և յայտնել որոշումների մասին։

Ներկայացուցիչներ ընտրվեցին՝ Մկրտիչ Պալեան, Արշակ Տէր-Պօղոսեան և Արշակ Բաբլումեան։

—

«Նոր-Դրամա» թատրոնի վարչութեան և սիրողների խառն ժողովը՝ հանգուցեալ Ղազարոս Աղայեանի մահվան առիթով իր խորին ցաւակցութիւնն արտայայտելով՝ որոշեց որպէս բեղմնաւոր ուսուցչի և նախկին թատերասէրի՝ թարմ ծաղկէ պսակ դնել հանգուցեալի դագաղի վրա և ամբողջ կազմով ներկայ գտնվել թաղման սգահանդեսին։

—

Թիֆլիսում գործող «Մօմավալի—Ապագայ—Բուդուշչնօստ» կօօպերատիվ-սպառողական ընկերութեան վարչութիւնը, իր վերջին նիստում լսելով Ղ. Աղայեանի մահվան մասին, յոտնկայս յարգելով նրա յիշատակը, որոշեց ցաւակցութիւն յայտնել հանգուցեալի ընտանիքին և ներկայ լինել հանգուցեալի թաղմանը։

—

Քաղաքային վարչութեան կարգադրութեամբ Ղ. Աղայեանի սգերթի ուղիի վրա դըրված կը լինեն սառցրած ջրի տակառներ հասարակութեան համար։ Այդպիսի տակառներ կըդնեն նաև սգերթի ետևից։

—

Լոյս տեսաւ «Նոր-Դպրոցի» արտակարգ համարը՝ ամբողջապէս ուսուցչ. Միութեան անդամ և «Նոր-Դպրոցի» աշխատակից Ղազարոս Աղայեանի յիշատակին։ Համարը զարդարված է նկարներով։ Գինն է 10 կ.։

Նոյնպէս լոյս է տեսել և «Աղբիւրի» հերթական համարը (յունիս), նուիրված՝ այդ ամսագրի վաղեմի աշխատակից Ղազարոս Աղայեանի յիշատակին և զարդարված՝ հանգուցեալի նկարներով։

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀՌՈՎԱՐՏԱԿ

(Պաշտօնական)

Ողորմութեամբն Աստուծոյ, Մենք, Նիկօլայ Երկրորդ, Կայսր և Ինքնակալ համայն Ռուսաստանի, Թագաւոր Լեհաստանի, Մեծ Իշխան Ֆինլանդիայի և այլն, և այլն, և այլն, յայտնում ենք Մեր բոլոր հաւատարիմ հպատակներին. Ամենակարող Աստուծուն հաճելի եղաւ իր մօտ կոչել Մեր ամենասիրելի Տատ Մեծ Իշխանուհի Ալէքսանդրա Իօսիֆօվնային։ Նորին Կայսերական Բարձրութիւնը վախճանվեց երկարատև և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ յունիսի 23-ին, 81 տարեկան հասակում։ Ցայտնելով այս տխուր դէպքի մասին և ողբալով Մեր ամենասիրելի տատի կորուստը, որի կեանքը նուիրված էր լուսաւորութեան և բարեգործութեան, Մենք վստահ ենք, որ բոլոր Մեր հպատակները Կայսերական Տանը հասած վիշտը կը բաժանեն և իրանց աղօթքները կը միացնեն Մեր աղօթքների հետ հանգուցեալի հոգուն հանգստութիւն պարգևելու համար։

Տրված է «Շտանդարտ» նաւի վրա, յունիսի 23-ից, 1911 թ., Մեր Թագաւորութեան 17-րդ տարում։

Իսկականի վրա Նորին Կայսերական Մեծութեան ձեռքով ստորագրված է՝

ՆԻԿՕԼԱՅ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

24 յունիսի

Պետերբուրգ.—Թագաւոր Կայսրը Մեծ Իշխանուհի Ալէքսանդրա Իօսիֆօվնայի մահվան առիթով հրամայել հաճեց սգազգեստ լինել ամբողջ նաւատորմին և ծովային վարչութեանը, մինչև թաղման օրը։

«Современное Слово»-ի խմբագիրը տուգանվեց 500 ռուբլով։

—

Լօնդօն.—Արքայական զոյգը, Կօննաուտի դուքսը և իշխանուհի Մարիան մեկնեցին Իռլանդիա։

—

Լօնդօն.— Բօրսային Հեռագրական

Գործակալութեան Թղթակիցը Տանժե-րից հաղորդում է Ֆրանսիայի և Մա-րոկկօյի սուլթանի միջև իբր թէ կա-յացած գաղտնի պայմանագրի մա-նրամասնութիւնների մասին։ Ի միջի այլոց Ֆրանսիան երաշխաւորում է սուլթանին գերիշխանութեան պահ-պանման համար և տալիս է նրան զին-ուորական ույժեր անհանգիստ ցեղերը հպատակեցնելու համար։ Մարոկկօն ա-ռանց Ֆրանսիայի համաձայնութեան չէ կարող յանձն առնել միջազգային նոր պարտաւորութիւններ։

Բրիւսէլ.—Տեղի ունեցաւ միջազգա-յին-սօցիալիստական բիւրօյի հրաւէրը, թէ ինչ դիրք պէտք է բռնեն սօցիա-լիստական կուսակցութիւնները, եթէ զինված ընդհարում առաջ գայ Մա-րոկկօյի ճգնաժամի պատճառով։

Բերլին.—Պաշտօնական շրջաններից եկած տեղեկութիւններին նայելով բա-նակցութիւններ են սկսվել կաբինէտ-ների միջև Մարոկկօյի հարցի առիթով։

Լսաբոն.—Պատարագից յետոյ հա-սարակապետութեան Նախագահը, հար-կադրված լինելով իր պաշտօնը թողնել դաւաճանութեան պատճառով, մեկնեց Բուէնօս-Այրէս։

Պարիզ.—Կայեօն առաջարկեց պատ-գամաւորական ժողովին ընտրական րէֆօրմի քննութիւնը յետաձգել մինչև հոկտեմբեր, որպէսզի հնար լինի քննել այն յօդուածը, որ մշակել է պատգա-մաւորների ժողովի ձախակողմեան խմբերից կազմված մասնաժողովը, և այսպիսով հնարաւորութիւն տալ կա-բինէտին իր սեփական առաջարկներն անել՝ համաձայն մինիստրի յայտարա-րութեան։ Կաբինէտին փոքրամասնու-թեան մէջ Թողնելը վերջին ծայր ան-նպաստ ազդեցութիւն գործեց պար-լամենտական շրջաններում։ Մինչ հնա-րի վերջանալը՝ ձախակողմեան խմբերի յանձնաժողովը ընտրական րէֆօրմների յանձնաժողովի, և մինիստր-նախագահի համաձայնութեամբ, նոր յօդուածի ա-ռաւանին կէտերն ընդունելուց յետոյ, որոշեց կարծիք յայտնել ամբողջ յօ-դուածի մասին արձակուրդներից յետոյ։

Թէհրան.—Մէջլիսը որոշեց հրաւիրել կրկին երեք ամերիկացիների, իբրև ֆի-նանսների մինիստրութեան պաշտօ-նեաներ։

Թաւրիզ.—Շրջակայքում երևացին շահսէվաններ, որոնք գիշերով քշեցին Նեմէտ-Աբադ գիւղի նախիրը։ Այս գիւ-ղումն է գտնվում ռուսական գեներալ հիւպատոսարանի ամարանոցը։ Աւա-զակներին հետապնդող պարսիկ կօզակ-ներին չաջողվեց հասնել նրանց։

Տօկիօ.—«Խօջի» թերթը խօսելով զինուորա-ծովային ծրագրի ընդլայն-ման մասին՝ գտնում է փառաւոր ռազմական զօրքի աւելացումը, որը առաջ կը բերէ կասկած Ռուսաստա-նում և Չինաստանում։ Նաւատորմի ուժեղացումը անհրաժեշտ է Ամերի-կայի հետ հաւասարակշռութիւն պահ-պանելու համար, որը ձգտում է գե-րակշռել Խաղաղ Ովկիանոսի վրա։

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ԲԱԼԿԱՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

24 յունիսի

Կ. Պոլիս.—Հաղորդում են Թիւրքա-կան զօրքի վրա տեղի ունեցած մա-լիսօրների մի քանի յարձակումների մասին։ Նաւահանգստում յայտարարում են, որ այդ նշանակութիւն չունի և խաղաղ ելքի համոզմունքները չեն սա-տանվի։ Նաւահանգստում յաղթանակեց հաշտելու տրամադրութիւնը։ Մինիս-տրների խորհրդում քննութեան առն-վեցին Ցեթինէ ուղարկված դեսպա-նի վերջին հաղորդագրութիւնները, ո-րոնք վկայում են չէրնօգօրական կա-[illegible]

[illegible]

պարտիների հետ։ Նրան օգնութեան ե-կաւ Նէապոլիտանական յեղափոխա-կան կոմիտէ նոյնպէս, որը հաւատացրեց, որ [illegible] հետեւանք չեն [illegible]։

Մոնաստիր.—[illegible] Բէրաթի [illegible] սպանվել են 3 թուրքեր։

Կ. Պոլիս.—Ամբողջ մամուլը [illegible] Թուրքիայի և Իտալիայի [illegible] «Քենիա» [illegible] «Turquie»-ի խօսքով [illegible]

Նոր կազմված [illegible]

Սալոնիկ.—Կառավարութիւնը մեր-ժեց վճարել 50,000 Թուրքական ոսկի [illegible] «Մ. և Ա.» կոմիտէն իր անդամներից մէ-կին ուղարկեց աւազակների հետ բա-նակցելու համար։

Սերբիայի շրջանում զօրքերն ընդ-հարում են ունեցել յունական ասպա-տախմբերի հետ։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

24 յունիսի

Լոնդոն. — 12,000 բրթագործների գործադուլը Բետֆորդում վերջացաւ։

Անտվէրպէն.—Նաւահանգստում գոր-ծադուլը դադարեց։ Նաւատէրերի միու-թիւնը համաձայնվեց նաւաստիների պահանջին։

Ամստերդամ. — Օրվայ ընթացքում Նաւահանգստի կվարտալում խաղաղ էր. բնակիչներին թոյլատրվում է փողոց դուրս գալ ոստիկանութեան վաւերա-թղթերով։ Միջոցներ են ձեռք առնված կարգը պահպանելու։ Նաւաշինարանի բանուորների միութիւնը յայտարարեց, որ վաղը գործադուլը պիտի տարածվի Նաւահանգստում բոլոր տրանսպորտա-յին ձեռնարկութիւնների վրա։ Լու-րերին նայած՝ գիշերը Ռոտերդամից գործադուլ չանող 200 բանուորներ են եկել։

Խրիստիանիա.—Լեռնային բանուորնե-րը 1200 ձայների առաւելութեամբ ընդդէմ 7-ի մերժեցին գործատէրերի առաջարկութիւնը, ուստի շաբաթ օրը լօկաուտ կը յայտարարվի։ Արձակված են 17,000 բանուորներ։

Լոնդոն.—Նիւկեստլում և Տայնում նաւերի բեռնաւորումը տեղի է ունե-նում նորմալ կերպով։ Նաւաշինարանի բանուորների գործադուլը Սինդերլեն-դում վերջացաւ, շնորհիւ բանուորների աշխատավարձի յաւելման։

Լիսիի գործատէրերի և գործադու-լարարների խորհրդակցութիւնը անհե-տեւանք անցաւ, համաձայնութիւն չը կայանալու պատճառով։

Մեքսիկօ.—Երկու շաբաթ առաջ բռ-կված երկաթուղային ծառայողների գործադուլը խռովութեան կերպարանք ստացաւ։ Ընդհարման ժամանակ սպան-վեցին և վիրաւորվեցին մի քանի հոգի։

Պարիզ.—Միացեալ սօցիալիստները, դժգոհ լինելով մեծամասնութեան մը-տադրութիւնից՝ ընտրական բարենո-րոգման քննութեան և գործադուլա-րարների ընդունելութեան յետաձգու-մից, սպառնում են օբստրուկցիայով։

Պարիզ.—Պատգամաւորների պալա-տը մերժեց սօցիալիստ Կօլլի առաջար-կը, որ վերաբերում էր երկաթուղու արձակված բանուորների յետ ընդունե-լութեանը, և 361 ձայների մեծամաս-նութեամբ ընդդէմ 81-ի ընդունեց հերթական հարցերին անցնելու բանա-ձևը, վստահութիւն յայտնելով կառա-վարութեանը և հաւանութիւն տալով կառավարութեան յայտարարութիւննե-րին, որոնք համապատասխանում են մինիստրական դեկլարացիային։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կ. Հ. Բ. Ընկ. խորհրդի խնդրին, յա-նուն Նորին Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Նի-կօլայ Միխայլովիչի, իր հօր՝ Նորին Բարձ-րութիւն հանգուցեալ Մեծ Իշխան Միխա-յիլ Նիկօլայեվիչի պատկերը զետեղելու Կ. Հ. Բ. Ընկ. 30-ամեայ յօբելեանական պատ-մութեան գրքի մէջ, Նորին Բարձրութիւնը տուել է իր բարեհաճ համաձայնութիւնը։

◆ Հանգուցեալ Դ. Զ. Սարաջեվի մար-մինը դուրս կը բերվի իր բնակարանից այսօր առաւօտեան ժամը 9-ին, որտեղից կը տարվի Երեւանեան հրապարակը, ուր քաղաքային վարչութեան տան առաջ կը կատարվի հոգեհանգստեան կարգ։ Ապա սգերթը Միջին փողոցով կը հասնի Սիոնի մայր տաճարը, ուր կը մատուցվի պատա-րագ, որից յետոյ Գօլօվինսկի պրօսպեկտով և ապա Վերայի կամուրջով դագաղը կը տարվի Դիդուբէի ուղղափառների եկեղե-ցին, որի գաւթում էլ հանգուցեալի մար-մինը հողին կը յանձնվի։ Ճանապարհին հո-գեհանգստեան կարգ կը կատարվի նմանա-պէս վրաց ազնուականութեան և հանգու-ցեալի տների առաջ։ Թաղման գործադիր մարմինը ցանկացողների համար վարձել է 50 կառքեր։ Քաղաքային վարչութեան կար-գադրութեամբ՝ սգերթի ուղիի վրա այլ և այլ տեղերում դրված կը լինեն խոշոր տա-կառներ՝ խմելու սառեցրած ջրով։

◆ Գիւղատնտեսական բանկի վարչութիւ-նը որոշել է հանգուցեալ Դ. Սարաջեվի դա-գաղի վրա պսակ դնել և in corpore ներկայ լինել յուղարկաւորութեանը։

◆ Ի յիշատակ Դ. Սարաջեվի մանկա-կան «Ջէջիլի» հանդէսի խմբագրութիւնը որոշել է երկու չքաւորագոյն դպրոցներին ուղարկել հանդէսի համարները 1911 թ. ընթացքում։

◆ Այսօր Դ. Սարաջեվի թաղմանը ներ-կայ կը լինի նաև ուղղափառների սեմի-նարիայի պատգամաւորութիւնը։

◆ Բաթումի քաղաքային ընտրողների մի խումբ բողոք է տուել նահանգական իշխանութեանը, մատնանշելով քաղաքային ձայնաւորների վերջին ընտրութեան ժա-մանակ կատարված խախտումները։

◆ Դ. Սարաջեվի հոգեհանգստին երեք օր առաջ ներկայ էր Փոխարքայի օգնական սենատոր Է. Վատացին։

◆ Այսօր, ժամը 10-ին, Թանդոյեան ս. Աստուածածին եկեղեցում նշանակված է ծխականների տարեկան ընդհանուր ժողով, որն, իբրև երկրորդ անգամ գումարված, օրինական կը համարվի՝ անկախ ներկայ եղող ծխականների թւից։

◆ Կ. Հ. Բ. Ընկ. խորհուրդը իր վերջին նիստում որոշել է 1911-12 ուսումնական տարվայ ընթացքում նպաստ տալ 61 գա-ւառական հայոց եկեղեցական-ծխական դըպ-րոցների, ընդամենը 12,350 րուբլի գու-մարի։ Նպաստ ստացող դպրոցների ցու-ցակը կը տանք մի այլ անգամ։

◆ Մեղրիից մեզ հաղորդում են, որ սրանից երկու ամիս առաջ այնտեղ կալա-նաւորված և Գորիսի բանտում բանտարկ-ված մօտ 30 գիւղացիները՝ յունիսի 20-ից արձակված են բանտից՝ գրաւականներով։

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Ռուսաց արտաքին գործերի մի-նիստրութիւնը հերքում է Պարսկաստան նոր զօրքեր ուղարկելու լուրը։

◆ Մինիստր-նախագահ Ստօլիպինի հրաժարման և հիւանդութեան մասին լուրը հերքվում է պաշտօնապէս։ Ստօ-լիպինը արտասահման չէ գնացել և ապրում է Կօվնօյի իր կալուածքում։ Օգոստոսին նա կը ստանայ կոմսի տիտղոսը։

◆ Իտալիայի գլխաւոր կայարաննե-րում սկսվել է երկաթուղային ծառա-յողների պասիվ գործադուլ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱՑՈՒՄՆ

ԱՅՆ ԱՆՁԵՐԻ ՀԱՄԱՐ, ՈՐՈՆՔ ՏԱՌԱՊՈՒՄ ԵՆ

Նեվրաստենիայով, սեռական թուլութեամբ, զառամելութեամբ, իստէրիկայով, ճեվրալգիայով, սակաւարիւնութեամբ, թոքախտով, սիֆիլիսով, սրտի հիւանդութիւններով, [illegible] (չաղութիւն, սրտի [illegible], սրտի [illegible], պէրէօյ, միօկարդիտ), զարկերակի կարծրացումով, ալկոհոլիզմով, ողնաշարի հիւանդութեամբ, կաթուածներով, հիւանդութիւն-րից առաջացած թուլութեամբ, յոգնածութեամբ և այլն։

Վաճառքի համար երևան են եկել բազմաթիւ սակաւարժէք և առողջութեան համար վնասակար՝ մեր ՍՊԵՐՄԻՆԻՆ նմանեցված կեղծիքներ, որոնք առա-ջարկվում են ՍՊԵՐՄԻՆԻՆ նմանող զանազան անուններով, բաւ որում, հիւանդներին մոլորութեան մէջ ձգելու համար, կեղծողներն իրանց բէկլամների մէջ բերում են բժիշկների դիտողութիւնները մեր ՍՊԵՐՄԻՆ-ՊԷԼԻ մասին, վերագրելով այդ դիտողութիւններն իրանց կեղծիքներին։ Ի նկատի ունենալով այդ, մենք պարտք ենք համարում այն անձերին, որոնք օգտվում են Սպերմինից, նախազգուշացնել այդ կեղծիքներից։ Գրականութեան մէջ գտնվող բա-լոր բազմաթիւ դիտողութիւնները գիտնականների և բժիշկների կողմից՝ արված ՍՊԵՐՄԻՆԻ փրկարար ազդեցութեան մասին, վերաբերում են բացառա-պէս ՍՊԵՐՄԻՆ-ՊԷԼԻՆ, հետևաբար և խնդրում ենք գնելու ժամանակ ուշադրութիւն դարձնել „ՍՊԵՐՄԻՆ-ՊԷԼԻ“ անուան և ֆիրմայի վրա, որովհետև ուրիշ պատրաստվածները ոչ այլ ինչ են՝ եթէ ոչ ՍՊԵՐՄԻՆ-ՊԷԼԻՆ նմանեցված կեղծիքներ, որոնք՝ ազդեցութեան տեսակէտից՝ ոչ մի առնչութիւն չունեն նրա հետ։ Միակ իսկական Սպերմին ներկայանում է ՍՊԵՐՄԻՆ-ՊԷԼԻՆ, սրուակը 3 րուբլի։

Ցանկացողներին ուղարկվում է ձրիաբար Սպերմինի մասին եղած հարուստ գրականութիւնը՝

ОРГАНОТЕРАПЕВТИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТЪ

ՊՐՕՖԷՍՍՕՐ ԴՕԿՏՕՐ ՊԷԼԻ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

Մատակարար ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ պալատի—Ս.-Պետերբուրգում, В. О., 7 лин. 18.

(П. 54425) 419. 12—6

Հ Ի Ւ Ա Ն Դ Ն Ե Ր Ի Ն

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՕՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԵՐ) ԴԷՄ
ՆՈՐ-ՄԻՋՈՑ
„SALO—ՊԻՉԻԼԻՆ“

ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է լաւն հա-ստատուն միջոց։ Գործածելու ձեռնարկը կցված է արկղիկին։ Իսկական մեծազեաց արկղիկում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։

Միաժամանակ լաւ է ներգործում թէ սուր եւ թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերաց-նում է ամենայամառ ընթացքն։

ՊԱՀԵՍՏԸ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека В. Конгейма.

Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհա-ծախքը պօստային սակագնով։

Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Դեղային Ապրանքների վաճառանոցում։

(Կ.) (П.12474) 0 20

Золотая медаль Лондонъ 1893 г.

ОСТЕРЕГАТЬСЯ ПОДДѢЛОКЪ! ПРОВИЗОРА Г. Ф. ЮРГЕНСЪ БОРНО-ТИМОЛОВОЕ МЫЛО ОТЪ ПОТА, ЗАГАРА, ВЕСНУШЕКЪ, УГРЕЙ, ПРЫЩЕЙ И ЖЕЛТЫХЪ ПЯТЕНЪ. БЛАГОВОННОЕ ТУАЛЕТНОЕ МЫЛО ВЫСШАГО ДОСТОИНСТВА ПРОДАЕТСЯ ВЕЗДѢ. 1 кус. 50 к. ½ кус. 30 к.

Главный складъ у Г. Ф. Юргенсъ, Москва

(М. 5195) 57. 24—9

Լոյս տեսաւ
ՃՈՒՂՈՒՐԵԱՆ Ց. ՔԱՀ.-ի
Ծիրխանց Նախշուն

վէպը. 250 երես, գինն է 80 կ.։ 100-ին 25% զիջումն։

Պահեստը հեղինակի մօտ է։ Ապառիկ ոչ ոքի չի ուղարկվի։ Գրավաճառները և այլք պէտք է դիմեն՝ Тифлисъ, Мих. пр., Тандоевская церковь. Священнику Сааку Саакянцъ.

(Հ.Կ.Ե.) 681. 3—2

Լոյս տեսաւ ԵՐԿՐՈՐԴ տպագրութեամբ
Ներսէս Քահ. Տէր-Կարապետեանցի

„Խաչատուր Աբովեանի
ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ“
(Ճեմարանական դիսսերտացիա)

պատկերով, քաղված մեծագոյն մասամբ անմահ հայի ինքնաձեռագիր յուշատետրերից։

Գինն է 75 կօպ.։

Դիմել՝ Թիֆլիսում «Գուտտենբերգ» գրա-վաճառանոցին, Բագւում «Ստուդենտ» և «Եղբ. Միրզաբէգեանցների» գրավա-ճառանոցներին։

Քսան օրինակից աւելի կանխիկ գնող-ները կարող են դիմել հեղինակին Բագ-ւում, վճարելով իւրաքանչիւրի համար 50 կօպէկ։

(Ու.Կ.) 683. 2-2

Հայոց Դրամատիկական Ընկերութեան Վարչութիւնը

առաջարկում է այն անձանց, որոնք կը ցանկանային ստանձնել Ընկերութեան գործա-վարի պաշտօն՝ ամսական 25 րուբլի ռոճիկով, յայտագրեր ուղարկել կամ ներկայացնել Ընկերութեան Վարչութեան նախագահ Տ. Յովհաննիսեանին։

Ընկերութեան գրասենեակը (Պասկեվիչի փողոց, № 1) բաց է ամեն օր, երեկոյեան ժամը 7—8-ը։

(Հ.) 690. 2—1

1911 Թ. ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
բաշխելու է երեք մրցանակ.

ա) Ցանուն տիկին Մ. Մակարեանի լաւագոյն ինքնուրոյն պիէսի համար (150 ր.)

բ) «Յօբելեանական» (ի յիշատակ ռուսահայ թատրոնի յիսնամեակի) լաւագոյն թարգմանական պիէսի համար (100 ր.)։

գ) Ցանուն Ա. Մելիք-Այվազեանի լաւագոյն, ոչ մի տեղ չը ներկայացված ինքնու-րոյն պիէսի համար (մօտ 150 ր.)։

Հեղինակները և թարգմանիչները, եթէ ցանկանում են գաղտնի պահել իրանց ա-նուն-ազգանունը, կարող են կեղծանուն գրել պիէսների վրա, իսկական անուն-ազգա-նունները գրելով մի փակ ծրարի մէջ, որ կը բացվի միմիայն մրցանակաբաշխ յանձնա-ժողովի որոշումից յետոյ։

Այս տարի պիէսները ընդունվում են մինչև սեպտեմբերի 15-ը, որից յետոյ ստաց-ված պիէսները քննութեան չեն առնվի։

Մրցանակի կարելի է ներկայացնել միմիայն նոր պիէսներ, այսինքն այնպիսի պիէս-ներ, որոնք հայ բեմի վրա դեռ չեն ներկայացված կամ առաջին անգամ ներկայացված են վերջին թատերաշրջանում (առաջին և երկրորդ մրցանակներ)։

Մրցանակը կարող է յատկացվել լրիվ կամ կիսով չափ, նայելով պիէսի գրական արժանաւորութիւններին։

Մրցանակի արժանացած պիէսի առաջին ներկայացման իրաւունքը պատկանում է Դրամատիկական Ընկերութեան և այդ ներկայացման համար Վարչութիւնը թարգմանիչ-ներին ոչինչ չէ վճարում, իսկ ինքնուրոյն պիէսների հեղինակներին վճարում է զուտ ար-դիւնքի 10%-ը։

Այդ իրաւունքը վերապահվում է Վարչութեան միմիայն մի տարվայ ընթացքում սկսած պիէսի ստանալու օրից։

Պիէսներ պէտք է ուղարկել Վարչութեան նախագահին հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, ул. Паскевича, 1. Т. Н. Іоаннисянцу. Արտասահմանից՝ Tiflis (Russie), rue Paskevitch, 1. M-r Tigran Ioannissian avocat.

(26, յուլ. 23, օգ. 14.) 691. 3—1

ՅԱՏՈՒԿ
ՓՈՐԱԳՐՉԱԿԱՆ-ԳՐԱՒԻՐԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ
Վ. ՄԱՐԳՕՇԵՍԻ

Ընդունում է ամեն տեսակ փորագրչական և գրաւիրային գործեր։ Գնում է ոսկու և արծաթի կտորտանքներ, նոյնպէս և թանկագին քարեղէններ։

Թիֆլիս, Երեւանեան հրապարակ, «Кавказъ» հիւրանոցի ներքեւ։

(Կ.) 282. 24—12

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ
ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐ

Առ. և Ա. Մ.

„ՆԱՐԶԱՆ“ Սեղանատան „ԷՍՍԷՆՏՈՒԿԻ № 20.“

ԲՈՒԺԻՉ { ԷՍՍԷՆՏՈՒԿԵԱՆ (աղի-ալկալեան) №№ 4, 4 նոր, 6, 17, 18, 18 բիւվ. 2, 19. ԲԱՏԱԼԻՆԵԱՆ (անփոխարինելի լուծողական)։ ՍՄԻՐՆՕՎԵԱՆ-ԵՐԿԱԹԱՅԻՆ (պարունակում է մկնդեղ)։ ԷՍՍԷՆ-ՏՈՒԿԵԱՆ ԼԷՊԵՇԿԱՆԵՐ (վերացնում է տապը)։ ԷՍՍԷՆՏՈՒԿԵԱՆ ԱՂ (փոխարինում է № 17 ջրին)։

Զգուշացէք անճշտութեան (կեղծիքներից)!

ՋՐԵՐԻ ԵՒ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵԼ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՀԵՍՏԻՆ—ТИФЛИСЪ, Гановская №№ 8 և 10

Գլխաւոր պահեստը Վարչութեան կից՝ Պետիգորսկում։ Պրէյս-կուրանտները ձրի։

Դիմել՝ Пятигорскъ, Управленіе водъ.

(Կ.) 401. 19—10

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.